

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maruša Savšek

**Civilno-vojaška razmerja v moderni Republiki Turčiji: Primerjava med obdobji 1960–
1997 in 1998–2013**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maruša Savšek

Mentor: doc. dr. Jelena Juvan

**Civilno-vojaška razmerja v moderni Republiki Turčiji: Primerjava med obdobji 1960–
1997 in 1998–2013**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvala

Hvala mentorju za strokovno pomoč

pri izdelavi diplomskega dela in

hvala družini, še posebej moji mami, za potrpežljivost.

Hvala tudi prijateljem za podporo

in pomoč v času študija.

Civilno-vojaška razmerja v moderni Republiki Turčiji: Primerjava med obdobji 1960–1997 in 1998–2013

Med leti 1960 in 1997 je v državo velikokrat posegla turška vojska zaradi notranjih groženj proti principu kemalizma. Turška vojska je po vseh štirih vojaških udarih umirjala razmere in dovolila civilni oblasti, da nadaljuje vodenje države, ampak ji to ni uspelo skoraj štirideset let. Ko je v letu 2002 na politični parket stopila nova vlada z močno vladajočo stranko, je državo potegnila iz ekonomske krize in ji dala nov zagon ter jo gospodarsko okrepila, ampak je začela delovati in voditi državo po principih, ki se razlikujejo od principov kemalizma. V tem je turška vojska videla novo grožnjo in je hotela zopet poseči v politiko, ampak je že vlada z vladajočo stranko imela tolikšno moč, da je to preprečila. Civilno-vojaški odnosi v obeh obdobjih imajo različne značilnosti, in sicer v prvem obdobju ima popolno moč v državi turška vojska, v obdobju po postmodernem vojaškem udaru pa se ta moč prevesi na stran civilne oblasti.

Ključne besede: kemalizem, vojaški udar, protest, demonstracija, civilno-vojaški odnos.

Civil-military relations in the modern Republic of Turkey: Comparison between periods 1960-1997 and 1998-2013

Between 1960 and 1997, Turkish army often interfered in the state politics due to internal threats against the principles of kemalism. After all four military coups, Turkish army has tried to calm the situation in the state and has allowed civil authorities to continue with ruling, but it did not succeed for almost forty years. When in 2002 a new government with a strong ruling party entered on the political parquet, this party pulled the state out of economic crises and gave new inputs to the state economy, and also began to operate and maintain the state by principles different from kemalism. Turkish army saw a new treat and tried to intervene in politics, but failed, because the new government was too strong and prevented it. Civil-military relations in both periods have different characteristics, in the first period the Turkish army had an absolute power in the state, and in the second period this power turned on the side of civil authorities.

Key words: kemalism, military coup, protest, demonstration, civil-military relation.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	9
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	11
2.1 PREDMET IN CILJ PREUČEVANJA.....	11
2.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE.....	11
2.3 METODE DELA.....	11
3 TEMELJNI POJMI.....	11
3.1 CIVILNO-VOJAŠKI ODNOSI.....	11
3.2 DRŽAVNI UDAR.....	12
3.3 VOJAŠKI UDAR.....	12
3.4 VOJAŠKA DIKTATURA.....	12
3.5 KEMALIZEM.....	12
3.6 PRINCIPI KEMALIZMA.....	13
3.7 PROTEST.....	13
3.8 DEMONSTRACIJA.....	14
4 MODERNA REPUBLIKA TURČIJA.....	14
5 ZGODOVINSKI PREGLED CIVILNO VOJAŠKIH ODNOSOV V MODERNI REPUBLIKI TURČIJI.....	15
5.1 MUSTAFA KEMAL ATATÜRK.....	15
5.2 NAJPOMEMBNJEŠE POLITIČNE STRANKE V OBDOBJU VOJAŠKIH UDAROV	16
5.3 ZAČETKI MODERNE REPUBLIKE TURČIJE.....	18
5.4 TIPOLOGIJA CIVILNO-VOJAŠKIH ODNOSOV V OBDOBJU 1960–1997.....	19
5.5 OBDOBJE VOJAŠKE DIKTATURE 1960–1997.....	20
5.5.1 PRVI VOJAŠKI UDAR.....	20
5.5.2 DRUGI VOJAŠKI UDAR ALI INTERVENCIJA Z ULTIMATOM.....	21
5.5.3 TRETJI VOJAŠKI UDAR.....	21
5.5.4 CIVILNO-VOJAŠKO SODELOVANJE 1983–1996.....	22
5.5.5 ČETRTI VOJAŠKI UDAR ALI POSTMODERNI VOJAŠKI UDAR.....	22
6 POSEGANJE TURŠKE VOJSKE V POLITIKO.....	23
6.1 FORMALNI MEHANIZMI POSEGANJA.....	23
6.2 NEFORMALNI MEHANIZMI POSEGANJA.....	24

7 PRAVNO-NORMATIVNA UREDITEV TURŠKE VOJSKE	24
7.1 USTAVA IZ LETA 1924.....	24
7.2 USTAVA IZ LETA 1961.....	25
7.3 USTAVA IZ LETA 1982.....	25
7.4 RAZLIKE MED USTAVO IZ LETA 1961 IN USTAVO IZ LETA 1982	26
7.5 INTERNI ZAKON TURŠKIH VOJAŠKIH SIL IZ LETA 1961	26
7.6 ZAKON O SVETU ZA NACIONALNO VARNOST IZ LETA 1983	27
7.7 DOKUMENT NACIONALNO VARNOSTNE POLITIKE ALI RDEČA KNJIGA ...	27
8 POLOŽAJ TURŠKE VOJSKE V DRUŽBI	27
9 GOSPODARSKO STANJE V DRŽAVI V OBDOBJU 1960–1997	28
10 OBDOBJE 1998–2013.....	29
10.1 RECEP TAYYIB ERDOĞAN.....	29
10.2 NAJPOMEMBNEJŠE POLITIČNE STRANKE V DRŽAVI PO POSTMODERNEM VOJAŠKEM UDARU	29
10.3 NAJPOMEMBNEJŠI STRANKI V DRŽAVI: STRANKA ZA PRAVIČNOST IN RAZVOJ TER REPUBLIKANSKA LJUDSKA STRANKA	31
10.3.1 STRANKA ZA PRAVIČNOST IN RAZVOJ	31
10.3.2 GLAVNA OPOZICIJSKA REPubLIKANSKA LJUDSKA STRANKA	31
10.4 POSKUS VOJAŠKEGA UDARA V LETU 2003 IN LETU 2007	32
10.5 USTAVNI REFERENDUM 2010	33
10.6 TIPOLOGIJA CIVILNO-VOJAŠKIH ODNOSOV V OBDOBJU 1998–2013.....	34
10.7 TRADICIONALNI PRVOMAJSKI PROTESTI.....	35
10.7.1 VEČJI PROTESTI IN DEMONSTRACIJE V LETU 2013	36
11 GOSPODARSKO STANJE V DRŽAVI V OBDOBJU MED LETI 1998 IN 2013	37
12 ANALIZA.....	38
13 SKLEP	42
14 LITERATURA	44

KAZALO TABEL

Tabela 5.1: Najpomembnejše politične stranke v obdobju 1960–1997	16
Tabela 5.2: Vojaški udari v moderni Republiki Turčiji in tip vojaškega režima.....	20
Tabela 10.1: Najpomembnejše stranke v državi po postmodernem vojaškem udaru.....	30

KRATICE

AKP *Adalet ve Kalkınma Partisi* (tr.), Stranka za pravičnost in razvoj

AD *Adalet partisi* (tr.), Stranka za pravičnost in razvoj

AP *Anavatan partisi* (tr.), Domovinska stranka

BDP *Barış ve Demokrasi Partisi* (tr.), Stranka za mir in demokracijo

CHP *Cumhuriyet Halk Partisi* (tr.), Republikanska politična stranka

DP *Demokrat parti* (tr.), Konservativna demokratična stranka

IMF *International monetary found* (angl.), Mednarodni denarni sklad

MHP *Milliyetçi Hareket Partisi* (tr.), Stranka nacionalističnega gibanja

MGK *Millî Güvenlik Kurulu* (tr.), Svet za nacionalno varnost

MIT *Millî İstihbarat Teskilati* (tr.), Nacionalna obveščevalna agencija

NATO *North Atlantic Treaty organization* (angl.), Severnoatlantsko zavezništvo

PKK *Partiya Karkerên Kurdistan* (tr.), Kurdska delavska stranka

RP *Refah partisi* (tr.), Delavska stranka

TGB *Türk Genelkurmay Başkanlığı*(tr.), Turški generalni štab

YÖK *Yükseköğretim Kurulu* (tr.), Institucija za nadzor univerz

1 UVOD

Civilno-vojaško sodelovanje je zelo pomembna tematika preučevanja odnosov med vojsko in civilnimi institucijami v sodobnih družbah ter razvitih državah. Iz literature lahko povzamemo ogromno definicij glede civilno-vojaškega sodelovanja, ampak vsaka država deluje po svojem načelu, zato je zelo težko najti tip civilno-vojaških odnosov, ki ustrezajo preučevani državi. Vojska je del vsakega nacionalno-varnostnega sistema in je zelo pomembna za normalno delovanje države, saj varuje pred notranjimi ter zunanjimi ogrožanji države. Področje civilno-vojaških odnosov obsega skoraj vse institucije v državi in preučuje odnose med vojaškimi in civilnimi institucijami, civilno družbo, posamezniki ter drugimi podenotami družbenega sistema.

V svojem diplomskem delu želim predstaviti civilno-vojaško sodelovanje v moderni Republiki Turčiji in primerjati obdobje vojaške diktature 1960–1997 z obdobjem, ko je na politični parket stopila nova vlada, ki je državo potegnila iz politične in ekonomske krize ter vse do dogajanja današnjih dni. V vsebinskem delu bom umestila državo na splošno v političnem, gospodarskem in socialnem smislu, predstavila najpomembnejšo osebnost, ki je zaslužna za ustanovitev Republike, zgodovinski pregled civilno-vojaških odnosov, od začetkov moderne Republike do konca vojaške diktature leta 1997, opisala najpomembnejše politične stranke v obdobju, umestila to obdobje v teoretični okvir civilno-vojaških odnosov, nadaljevala z deskripcijo, kako turška vojska posega v politiko in podala pravno-normativno ureditev turške vojske ter položaj turške vojske v družbi. Na koncu bom obdobje začinila z opisom gospodarskega stanja v državi v tem obdobju. V obdobju 1998–2013 bom predstavila ustanovitelja najpomembnejše stranke v državi, opisala najpomembnejše stranke v tem obdobju, civilno vojaška razmerja po letu 2000, poskus vojaškega udara 2003, skratka s tem obdobjem bom skušala pokazati, kako je nova turška vlada na čelu zloglasne stranke za Pravičnost in razvoj (AKP) vplivala na stanje v državi in z nedavnimi protesti ter ravnanjem vlade v nestabilnem stanju poskušala potegniti vzporednice z obdobjem vojaških diktatur. Po deskripciji obdobja bom naredila analizo obdobja, poiskala podobnosti in razlike, na koncu v sklepu pa bom poskušala odgovoriti na postavljeno raziskovalno vprašanje.

Republika Turčija se je desetletja želela otresti vojaške diktature, vpliva vojske nad politiko in civilnimi institucijami, zato bom v tem diplomskem delu v primerjavi skušala dokazati, da se stanje v državi ni spremenilo oziroma se je spremenilo in da današnja vlada v Republiki Turčiji uporablja enake metode represije, ampak v drugačni obliki.

Že kot izmenjalno študentko politologije in mednarodnih odnosov na Yildiz Teknik Univerzi v Istanbulu me je pritegnila turška politika, do takrat sem namreč verjela, da je država odprta in zahodno misleča, točno takšna, kot jo je želel videti njen ustanovitelj Mustafa Kemal Atatürk, ampak sem po nekaj mesecih študija in še kasnejših obiskov v državi spoznala, da ni tako. Med pisanjem diplomskega dela sem bila štipendirana za poletno šolo turškega jezika in kulture ter dva meseca preživela na Abant Izzet Baysal Univerzi v majhnem mestecu v Anatoliji. Ta izkušnja mi je dala še večjo motiviranost in idejo za pisanje tega diplomskega dela.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 PREDMET IN CILJ PREUČEVANJA

Cilj tega diplomskega dela bo primerjati vojaško diktaturo v obdobju od leta 1960, po prvem vojaškem udaru, in do zadnjega četrtega vojaškega udara leta 1997, z obdobjem nastopa stranke za Pravičnost in razvoj (AKP), katere voditelj je današnji predsednik države Recep Tayyip Erdoğan, in do leta 2013. Fokus tega diplomskega dela bo analiza civilno-vojaških odnosov in ravnanje vojske v času diktature ter v obdobju po postmodernem vojaškem udaru, civilno-vojaških odnosov in opiranja predsednika vlade Recep Tayyip Erdoğan na policijski represivni aparat ter nenazadnje ravnanje na protestih v državi leta 2013.

2.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Za raziskovanje izbrane problematike sem si izbrala raziskovalna vprašanja: Katero primerjalno obdobje je prineslo turškemu narodu več blaginje v smislu demokratizacije, ekonomskega napredka in človekovih pravic? Drugo vprašanje, ki se nanaša na drugo obdobje, je: Zakaj se je turški predsednik vlade Recep Tayyip Erdoğan v času protestov leta 2013 oprl na policijski represivni aparat?

2.3 METODE DELA

Uporabila bom primarne in sekundarne vire. Za primarne vire bom uporabila ustave Republike Turčije iz leta 1924, 1961, 1982, pri sekundarnih virih pa bom izbrala predvsem knjižne vire za obdobje vojaške diktature 1960–1997 in črpala informacije iz akademskih ter časopisnih člankov na temo protestov v državi leta 2013.

3 TEMELJNI POJMI

3.1 CIVILNO-VOJAŠKI ODNOSI

»Pri civilno-vojaških odnosih govorimo o večdimenzionalnem pojavu, ki ga lahko opazujemo iz več perspektiv. Ko govorimo o dimenzijah, mislimo na področja, na katerih lahko pride do interakcije vojske in družbe v sferi moči in politike, ekonomije, medijev, znanosti in tehnologije, kulture in zgodovine, čustev posameznikov in tradicije vsake posamezne države. Velik pomen za oblikovanje civilno-vojaških odnosov ima pravna in ustavna ureditev države.« Vojska je zaradi specifičnosti funkcije in nalog ločena od družbe in predstavlja civilno subkulturo ter substrukturo. Tradicionalna naloga vojske je obramba države pred zunanjimi sovražniki in projekcija moči v podporo zunanji politiki. Upoštevati je treba tudi dožemanje vojske in pripadnikov skozi oči ljudi in njihovo obravnavanje obrambne ter

zunanje politike države. Narava problema se spreminja tako, kot se spreminjata njena glavna akterja, družba in vojska (Rukavishnikov in Pugh 2003, 131–135).

»Neka splošna definicija civilno-vojaških odnosov se nanaša na interakcijo med oboroženimi silami, institucijo in družbo, v kateri te so. S tem izrazom razumemo vse od moči nadzora ene strani nad drugo do medsebojnega vpliva med tema dvema različnima entitetama« (IMADE 1993, 507).

3.2 DRŽAVNI UDAR

»Državni udar je protiustavna zamenjava vladne oblasti, ki vsebuje uporabo sile ali grožnjo z uporabo sile. V mnogih afriških, azijskih in latinskoameriških državah je državni udar služil kot poglavitna oblika menjave oblasti. Državni udar se odrazi v oblikovanju vlade, ki je neposredno podrejena pripadnikom vojske, ki so dosegli politični nadzor.« Ta vlada je lahko posredno podrejena vojski, neposredno pa pod nadzorom zaveznikov vojske, ki jih je moč najti med civilnim prebivalstvom (IMADE 1993, 664).

3.3 VOJAŠKI UDAR

»Vojaški udar je definiran kot neregularen prenos državne vrhovne izvršilne oblasti, ki ga izvedejo oborožene sile ali notranje varnostne sile z grožnjo uporabe sile« (Jenkins 2001, 11).

3.4 VOJAŠKA DIKTATURA

Vojaška diktatura je oblika vladavine, kjer iz vojske izvira vsa politična moč. Je podoba, ampak ne identično stratokraciji, kjer je vojska neposredno vladala državi. Kot vsaka diktatura, je lahko tudi vojaška diktatura uradna ali neuradna, ampak zaradi tega se ne sme šteti kot stratokratska. Obstajajo različne oblike vojaške diktature, kjer vojska izvaja zelo močan vpliv, ampak ni dominantna. Vojaške diktature lahko primerjamo z drugimi oblikami diktature. Poznamo več vrst diktature, in sicer glede na regije, ampak imajo različne vrste diktatur nekatere skupne lastnosti. Razlog, ki potrjuje to dejstvo, je, da je vojska pogosto povezana z institucionalno strukturo, bolj kot večina drugih civilnih institucij v družbi (Princeton Education 2014).

3.5 KEMALIZEM

Kemalizem, znan tudi kot ataturkizem, je ideologija, ki jo je začel izvajati Mustafa Kemal Atatürk in temelji na šestih stebrih. Ideologija je bila opredeljena kot sklop političnih, verskih, kulturnih in družbenih reform za preoblikovanje stare otomanske države v moderno sekularno republiko in za vzpostavitev vzhodnjaškega načina življenja, vključno z

vzpostavitev demokracije, civilne in politične enakosti žensk, sekularizma, državne podpore znanosti in brezplačnega izobraževanja (Oxford Islamic Studies 2014).

3.6 PRINCIPI KEMALIZMA

Republikanizem, kemalistične reforme predstavljajo revolucijo, spremembo večnacionalnega otomanskega cesarstva in ustanovitev nacionalne države ter uresničevanje nacionalne identitete sodobne Turčije. Kemalizem predstavlja le republikanski režim, ker ta najbolje uresničuje želje ljudi (All About Turkey 2014).

Populizem je pojem, ki je poudaril suverenost ljudstva, vzajemno odgovornost države in posameznika ter odsotnost družbenega razreda.

Sekularizem, je pojem, ki pomeni, da naj ne bi bilo državne religije in naj bi bil vzpostavljen posvetni nadzor nad državo ter izobraževanjem.

Reformizem povzroči pravilno oblikovanje države, ki ga prinese v družino razvitih držav. To pomeni spremembo načina življenja, uvoz novih tehnik in spodbujanje znanosti ter gospodarskega razvoja.

Nacionalizem je podprl idejo, da turški jezik opredeljuje turški narod brez verskega, rasnega in etničnega smisla ter zajema vse ljudi, ki so v mejah države Turčije.

Statizem ali etatizem pomeni, da mora država odigrati aktivno vlogo v gospodarskem razvoju, kulturnih in družbenih dejavnosti ter izobraževanju, ki so splošni interesi prizadete države (Answers 2014).

3.7 PROTEST

Protést je javno izraženo nasprotovanje čemu, nezadovoljstvo s čim in politična definicija protesta uradno sporočilo, s katerim izrazi država drugi državi v zvezi z določenim njenim dejanjem, namenom svoje nasprotovanje, nezadovoljstvo (ZRC SAZU 2014).

Protest, imenovan tudi kot svarilo ali demonstracija, je izraz za posebna dejanja, kot so nekateri dogodki, politike ali situacije. Protest lahko ima več oblik, od individualnih izjav do množičnih demonstracij. Protestniki lahko organizirajo protest kot javno izraziti svoja mnenja v poskušanju vplivanja na javno mnenje ali na vladno politiko ali pa želijo neposredno poskusiti in uveljaviti želene spremembe. Različne oblike protesta so včasih omejene z vladno politiko, z gospodarskimi zadevami, vero, družbeno strukturo ali medijskim monopolom. Ko pride do take omejitve, lahko protesti prevzamejo obliko državljanske

nepokorščine, bolj subtilne oblike odpora proti tem omejitvam. Prelijejo pa se lahko tudi na druga področja, kot sta kultura in izseljenstvo (The Free Dictionary 2014).

3.8 DEMONSTRACIJA

Demonstracija je množično izražanje razpoloženja, navadno v znak protesta (ZRC SAZU 2014).

Demonstracija ali ulični protest je akcija množične skupine ljudi zaradi političnega ali drugega razloga, običajno je sestavljena iz skupin ljudi, ki korakajo po ulicah oziroma se zberejo na določeni točki ali shodu. Akcije, kot so blokade, se tudi lahko imenujejo kot demonstracije. Torej demonstracije so lahko nenasilne/nasilne, ali pa se začnejo kot nenasilne in se spremenijo v nasilne. Včasih se mora vmešati tudi policija in druge oblike kazenskega pregona. V nekaterih primerih morajo intervenirati, da preprečijo demonstracijo, v drugih primerih pa morajo preprečiti spopade med rivalskimi skupinami in s tem preprečiti, da bi demonstracija prerasla v izgred (Reverso Dictionary 2014).

4 MODERNA REPUBLIKA TURČIJA

Moderna Republika Turčija je evropska, balkanska, kavkaška, bližnjevzhodna, mediteranska in črnomska država obenem. Njena posebnost je v tem, da ima tradicionalne vezi z islamskim svetom, na drugi strani pa zagovarja zahodne vrednote in modernost države. Ne samo, da je strateško pomembna za zahod, predstavlja tudi model, kako lahko islamska družba prevzema lastnosti modernega sveta in obenem vzdržuje dobre odnose z državami. Država je leta 2013 praznovala 90. rojstni dan ustanovitve Republike, bila je tudi 75. obletnica smrti ustanovitelja moderne Republike Mustafa Kemal Atatürka. Čeprav je država poznana Evropejcem kot zelo dobra turistična točka, pa se na drugi strani turški politiki slabo sledi zaradi nesvobode medijskega prostora in slabih človekovih pravic. Država je v smislu izboljšanja teh pravic pričela pozitivno delovati, saj se že od leta 1963 želi pridružiti Evropski uniji, ji pa še do sedaj ni uspelo doseči kopenhagenskega kriterija (Understanding Global Issues 2003).

Država je poznana kot zibelka civilizacij različnih vrst plemen in narodov že 6500 let pred našim štetjem. Kot moderna Republika je bila osnovana leta 1923, pred tem je bila pod vlado otomanskega cesarstva. V letu 1945 se pridruži Združenim narodom in sedem let kasneje postane tudi članica severnoatlantskega zavezništva (NATO). Leta 1974 okupira severni del grško-turškega otoka Ciper in ustanovi turško Republiko severni Ciper, zato odnosi med

Grčijo in Turčijo do danes ostajajo hladni. Celotna populacija v državi šteje približno 88 milijonov ljudi, Turkov in Neturkov, kot so Kurdi, Arabci ter drugi. Vera je muslimanska, katoliška in židovska ter druga, ki je v manjšini. Kot uradni jezik se uporablja turški, govorijo se tudi kurdski, arabski in drugi jeziki. Država je bogata s premogom, železovo rudo, bakrom, kromom, živim srebrom, apnencem, zlatom, marmorjem, glino in z mnogimi kmetijskimi površinami ter vodno energijo. Kot kmetijski proizvod država največ izvaža tobak, bombaž, olive, pšenico, sladkorno peso, citruse in živino. Industrija je bogata z izdelavo tekstilnih izdelkov, predelavo hrane, avtomobilov, rudarstvom, nafto in gradbenimi podjetji. Največ izvaža v evropske države in tudi v Združene države Amerike, enak je uvoz iz teh držav. Valuta v državi je nova turška lira (TRY) (Nation Online 2014).

5 ZGODOVINSKI PREGLED CIVILNO VOJAŠKIH ODNOSOV V MODERNI REPUBLIKI TURČIJI

5.1 MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Gazi Mustafa Kemal se je rodil 19. maja 1881 v Selaniku, Grčija (danes Solun). Po očetovi smrti je začel obiskovati vojaško srednjo šolo, kjer je dobil vzdevek Kemal, leta 1899 je začel s študijem na vojaški akademiji, in po končanju šole se je zaposli na vojaškem ministrstvu, kjer se je začel ukvarjati s politiko. Na takšen način je postal tudi vodilna oseba uporniške skupine Mladoturkov, kisi je prizadevala modernizirati državo. V letih 1911–1913 se je udeležil italijansko-turške in balkanske vojne. V prvi svetovni vojni se je udeležil bitke pri Galipoliju in tam prevzel obrambo, vendar je Otomanski imperij kljub njegovim zmagam izgubil vojno, zato so po vojni velik del Turčije zasedle zavezniške čete, na podlagi tega je Mustafa Kemal ustanovil odporniško gibanje. Od naroda je zahteval boj za svobodo in neodvisnost in tako v vojni za neodvisnost zasedel vsa zasedena ozemlja in pregnal okupacijske sile ter armenske upornike. Oktobra leta 1922 je bil podpisan sporazum o premirju, junija 1923 pa še sporazum iz Lausanne, s katerim je bila turškemu narodu priznana neodvisnost. Postal je prvi predsednik Turčije in začel z obsežnimi reformami, ker je verjel, da bo modernizacija države približala Turčijo k zahodnim državam (Biography 2014). Leta 1924 je Ljudska skupščina s prvo ustavo potrdila šest načel njegove politike o moderni državi, ki so temeljila na modernizaciji države z upoštevanjem sekularizma, ki je ločila vlado od religije, nacionalizma in modernizma, republikanizma, popularizma ter etatizma. Ukinil je kalifat in sultanat, leta 1926 uvedel civilno pravo, ki je nadomestilo šeriatsko pravo. Ženskam je prepovedal zakrivanje obraza s feredžo, ukinil fez in uvedel nošenje pokrival zahodnega tipa. Prilagodil je merske enote, čas in koledar mednarodnim standardom, leta 1928 je uvedel

latinsko pisavo namesto arabske, razglasil enakopravnost žensk, jim podeli pasivno in aktivno volilno pravico ter leta 1935 uvedel uporabo družinskih imen in priimkov ter sebi nadel priimek Atatürk, ki v prevodu pomeni oče vseh Turkov. Mustafa Kemal je pričel tudi z industrializacijo države in posodobitvijo železniškega sistema. Turčija je po njegovi zaslugi postala tudi članica Društva narodov (Jenkins 2001, 10–11). Umrl je 10. novembra 1938 v Istanbulu, kar je pomenilo hud udarec režimu, ki pa je kljub vsemu preživel drugo svetovno vojno. Njegove posmrtno ostanke hranijo v Anatkabirju, spominskem griču v Ankari (Britannica 2014).

5.2 NAJPOMEMBNJEŠE POLITIČNE STRANKE V OBDOBJU VOJAŠKIH UDAROV

V obdobju vojaških udarov 1960–1997 so imele močno vlogo tudi politične stranke, čeprav je v državi vladala vojaška roka. Prva politična stranka, ki je bila ustanovljena v moderni Republiki nasploh, je Republikanska politična stranka (CHP), ki je glavna opozicijska sila v državi še danes, vse ostale politične stranke so bile prepovedane in ukinjene zaradi zahtev vojaških huntov v obdobjih po različnih vojaških udarih.

Tabela 5.1: *Najpomembnejše politične stranke v obdobju 1960–1997*

Stranka	Kratica stranke	Ideologija	Politično stališče	Voditelj	Letnica ustanovitve stranke	Letnica prenehanja delovanja stranke
Republikanska politična stranka <i>Cumhuriyet Halk Partisi</i>	CHP	Kemalizem	*enostrankarski sistem v času vladanja	Mustafa Kemal Atatürk	1919(23)	1992 *preureditev v v CHP stranko

Konservativna demokratična stranka <i>Demokrat parti</i>	DP	Ekonomski liberalizem in konservatizem	Desno sredinska	Adnan Mendere s	1946	1960
Stranka za pravičnost <i>Adalet partisi</i>	AD	Liberalni konservatizem in nacionalizem ter liberalizem.	Desno sredinska	Süleyman Demirel	1961	1981
Domovinska stranka <i>Anavatan partisi</i>	ANAP	Ekonomski liberalizem, socialni konservatizem in nacionalizem	Desno sredinska	Turgut Özal	1983	2011 *preureditev
Delavska stranka <i>Refah Partisi</i>	RP	Sunitski islamizem in konservatizem		Necmettin Erbakan	1983	1998
Kurdska delavska stranka <i>Partiya Karkerên Kurdistan</i>	PKK	Kurdski nacionalizem, demokratični konfederalizem, komunizem	Oddaljena levica	Murat Karayılan Abdullah Öcalan	1975	*še delujoča

Vir: Hiç (2009).

Iz tabele 5.1 so razvidne politične stranke, ki so največ vplivale na razvoj civilno-vojaških odnosov v državi. Najstarejša in še danes delujoča je Republikanska politična stranka (CHP), ki še danes sledi principom kemalizma, ideologiji njenega ustanovitelja. Konservativna demokratična stranka (DP) je bila vplivna v času do prvega vojaškega udara, ampak je zaradi avtoritarnosti in konservativnosti voditelja Adnana Menderesa morala ukiniti svoje delovanje. Stranka za pravičnost (AP) z voditeljem Demirelom je dobila oblast v državi po prvem vojaškem udaru, a se je na političnem parketu obdržala le do leta 1971, z letom 1981 so jo prepovedali. Domovinska stranka (ANAP) z voditeljem Turgut Özalom se je ustanovila z letom 1983 v obdobju tristrankarskega sistema v državi, v letu 2011 so ji preuredili strukturo in jo preimenovali, prav tako se v tem času ustanovi Delavska stranka (RP) z voditeljem Necmetinom Erbakanom, ki pa jo prepovejo po letu 1997 zaradi ideologije, in sicer sunitskega islamizma ter konservativizma. Zadnja stranka iz tabele je Kurdska delavska stranka (PKK), ustanovljena v letu 1975 in še vedno delujoča, ampak zaradi ideologije, to je kurdskega nacionalizma, demokratičnega konfederalizma in komunizma je stranka, ki je bila od 70. let in pa do poznih 90. let z voditeljem Abdullah Öcalanom kriva za teroristične napade v državi.

5.3 ZAČETKI MODERNE REPUBLIKE TURČIJE

Iz prve svetovne vojne vse delo, ki je bilo začeto v 19. stoletju, nadaljuje vojaški oficir Mustafa Kemal, kasneje poznan kot Atatürk, ki je zaslužen za zmago nad osvajalskimi Grki in v osvobodilni vojni, leta 1923 ustanovi moderno Republiko Turčijo. Čeprav je Atatürk izstopil iz vojske, da je lahko postal prvi predsednik Turčije, mu je status vojaškega heroja dajal avtoriteto, da je lahko začel z mnogimi radikalnimi reformami v smeri transformiranja otomanskega imperija v homogeno, prozahodno moderno državo. Za to se je zavzemal vse do smrti leta 1938. Atatürk je ustanovil Republikansko politično stranko (CHP), ki je uživala monopol do leta 1950. Želel je, da morajo vsi oficirji, ki želijo sodelovati v stranki, izstopiti iz vojske. Rezultat tega je bil odstranitev vojske kot institucije iz politične arene, čeprav so do leta 1950 bili na čelu politične arene Atatürkovi kolegi iz osvobodilne vojne. Tako je bila država praktično pod vplivom bivših vojakov v civilnih oblekah (Jenkins 2001, 11).

V letu 1950 so bile v državi volitve in zmagala je konservativna demokratična stranka (DP) pod vodstvom Adnana Menderesa, ki je končala vladavino enostrankarske vladavine. Ta stranka je bila zelo različna v delovanju kot Republikanska politična stranka (CHP), bila je bolj liberalne misli. Predsednik stranke Adnan Menderes postane tudi predsednik vlade do konca desetletja. Njegova politika začne s populizmom, kar povzroči politično nestabilnost

(Jenkins 2001, 11). Stranka je začela s cenzuro v tisku, ni se znala več spoprijemati z ekonomskimi problemi, zato se je povečevalo nezadovoljstvo, ki je pripeljalo do demonstracij in krvavih bojov s policijskimi silami v aprilu 1960. Turčija je leta 1952 vstopila v severnoatlantsko zavezništvo NATO, to pa je tudi eden od možnih razlogov vojaškega udara. S povečevanjem avtoritarnosti in preprečevanjem drugih strank, da bi vstopile v politično arena, Menderesovo vlado zruši vojaški udar v letu 1960 (Begüm 2011).

5.4 TIPOLOGIJA CIVILNO-VOJAŠKIH ODNOSOV V OBDOBJU 1960–1997

Vojaški udare, ki so bili izvedeni, bi lahko uvrstili v eno izmed tipologij civilno-vojaških odnosov. Najprej je potrebno preučiti, katera tipologija ustreza za določen vojaški udar. Pri tem nam pomagajo vloge vojsk v sodobnih državah pri razumevanju različnih modelov vojaških intervencij. So primeri, kjer vojaške elite vodijo daleč od politike in dokazujejo, da vojska ni avtonomna sila v politični sferi. Eden od modelov nadzora, kjer je vojska pod civilnim prebivalstvom, je tradicionalni aristokratski model. V tem modelu se vojaške in civilne oblasti razumejo z aristokratskim razredom, in zaradi visoke profesionalizacije vojske politizacija vojaških častnikov ni sporna. V avtoritarnem modelu je vojska v harmoniji s politično sfero. Naslednji model lahko imenujemo liberalno-demokratični, kjer je vojska popolnoma ločena od politike, precej profesionalizirana in predmet civilne oblasti ter depolitizacije (Hale v Begüm 2011, 155).

V nasprotju z modeli v državah, kjer nimajo močne politične institucije in ustreznih mehanizmov za soočenje s socialnimi in finančnimi težavami, so prisotne različne tipologije. V teh državah se vojska zapleta v gospodarske in politične ter socialne razmere za različna obdobja. Veto režimi neposredno ne prevzamejo politične oblasti, ampak uveljavljajo nekakšno veto avtoriteto političnemu organu na procese odločanja. Ta tip na splošno podpira status quo, kjer se civilne institucije vodijo v senci vojske. Vojska lahko neposredno prevzame oblast, ampak začasno. To vrsto lahko imenujemo varnostni režim, kjer vojska odloča, kako se bo vladalo za določeno obdobje. Vojska vidi sebe kot radikalne moderniste, zato medije kontrolira zelo striktno, zato so tukaj politične stranke, civilne asociacije in delavske združbe prepovedane (Begüm 2011).

Tabela 5.2: *Vojaški udari v moderni Republiki Turčiji in tip vojaškega režima*

Leto	Tip vojaškega udara	Tip vojaškega režima
1960	Državni udar	Varnostni režim
1971	Državna intervencija	Veto režim
1980	Državni udar	Varnostni režim
1997	Postmoderni udar	Veto režim

Vir: (Begüm 2011).

Iz tabele 5.2 so razvidni tipi vojaškega udara in tipi vojaškega režima po letnicah. Prvi vojaški udar v letu 1960 se po avtorju klasificira kot državni udar in tip vojaškega udara, ki mu sledi varnostni režim. V letu 1971 se vojaški udar klasificira kot državna intervencija, ker vojaška sila takrat ni posredno prevzela oblasti, ampak je samo nadzirala civilno avtoriteto. Tretji vojaški udar se klasificira kot državni udar s tipom varnostnega režima, ker je vojska prevzela oblast v državi in hkrati za določeno obdobje prepovedala vse delujoče stranke. Zadnji vojaški udar se klasificira kot postmoderni vojaški udar, ker vojska posredno opozori na grožnje notranje varnosti in brez orožja ter s pomočjo civilne družbe prevzame oblast v državi.

5.5 OBDOBJE VOJAŠKE DIKTATURE 1960–1997

5.5.1 PRVI VOJAŠKI UDAR

Država se je leta 1952 priključila severnoatlantskemu zavezništvu NATO. Kot sem omenila v prejšnjem poglavju, je eden izmed povodov za prvi vojaški udar ta priključitev. Na podlagi članstva je naslednja leta začela sodelovati v operacijah po svetu, kar je turški vojski dalo neki novi vpogled in informacije o tehnologiji, metodah ter šokantnih odkritjih, da so bivše province Otomanske Republike sedaj razvitejše kot država sama. Vse to je dalo vojski zagon in tudi samopodobo, ampak na drugi strani jim notranja politika ni bila naklonjena. Predsednik vlade Adnan Menderes, s Konservativno demokratično stranko na čelu (DP), ki je prišel na oblast leta 1950, ni želel slišati o dvigu plač vojakom. Prav tako ni želel izboljšati splošnih življenjskih pogojev, in še pomembnejše, nehal je slediti principom kemalizma, ki so za turško vojsko sveti (Begüm 2011). Med vladavino je postajal avtoritativen in ob nespoštovanju prava in ustave je 27. maja 1960 skupina 37 mladih častnikov prevzela oblast nad vlado in razglasila, da je bil izveden vojaški udar. Za razlog vojaškega udara so navajali, da je vojska morala intervenirati, ker je vlada izgubljala demokratično legitimnost.

Predsednik vlade in njegova ministra so bili po udaru obsojeni zaradi nespoštovanja ustave in obešeni (Jenkins 2001, 35–36).

Po vojaškem udaru se je nestabilnost še povečala, saj častniki niso bili enotni, kako voditi vlado, zato so v treh letih želeli še dvakrat spodnesti vlado, ampak jim to ni uspelo. Ne glede na neenotno vlado je vojaški hunti uspelo implementirati novo ustavo leta 1962 in stabilizirati politično stanje v državi. Nova ustava je predstavila civilne svoboščine in tudi socialne pravice. V strahu pred dominacijo nekaterih institucij v državi je bilo ustanovljeno Ustavno sodišče in Svet za nacionalno varnost (MGK) in svetovalno telo Svetu ministrov, s katero so želeli zmanjšati vpliv Narodne skupščine in političnih voditeljev v državi. Legalizirala je tudi vojaško intervencijo v politiko, če je bilo to potrebno (Karabelias 2008, 7). Vojska je tudi prodrla v univerze in odpustila več kot 147 akademikov. Vojaške sile so dominirale v državi do leta 1965, prepustile vlado v roke Süleymanu Demirelu in njegovi Stranki za pravičnost (AP), ki se je obdržala na političnem parketu le do 12. marca 1971 (Begüm, 2011; Jenkins 2001, 36–37).

5.5.2 DRUGI VOJAŠKI UDAR ALI INTERVENCIJA Z ULTIMATOM

Desetletje po obdobju fragmentirane partizanske vlade in političnega nasilja med levico in desnico sledi 2. vojaški udar. V marcu 1971 turški generalski štab (TGS) pozove k obnovitvi ureditve vlade in k reformam v kemalističnem duhu. Vlada Süleymana Demirela in njegove vladajoče Stranke za pravičnost (AP) takoj odstopijo. Naslednji dve leti vodi državo tehnokratska vlada pod budnim očesom vojske. Z letom 1973 se primarna funkcija Sveta za nacionalno varnost (MGK) razširi s tem, da lahko vpliva na vlado in jim daje priporočila. Civilna vlada spet pride na oblast oktobra leta 1973. V tem obdobju je na političnem parketu sledilo ogromno kratkotrajnih in nestabilnih koalicij, ki niso preprečile naraščajoče ekonomske krize in političnega nasilja med levico in ultranacionalističnimi ekstremisti, ki so hoteli državo potegniti v civilno vojno (Jenkins 2001, 37–38). Sedemdeseta leta označujejo prebujenje kurdskega nacionalizma, ko so marksistični Kurdi so začeli oblikovati kurdske stranke (PKK) in na drugi strani vzpon političnega islamizma. Prava kriza tega obdobja je vzkliknila v letu 1980, ko se je država morala spopadati s številnimi problemi, z ekonomsko krizo, nasiljem v državi in odprtimi izzivi za sekularizem, zato je bil na vidiku nov vojaški udar (Begüm 2011).

5.5.3 TRETJI VOJAŠKI UDAR

V septembru 1980 je sledil tretji vojaški udar. Vojska je tako razpustila parlament, razglasila izredno stanje in prepovedala vse politične stranke. Ta vojaški udar je bil drugačen, ker je bil

planiran kot tehnično in ideološko ter je imel, z razliko od prejšnjih, jasne cilje. Vrhovno poveljstvo pod vodstvom generala Kenana Evrena je po udaru uspešno preprečevalo kakršnekoli spore in mirilo situacijo, da ne bi prišlo do ponovnega udara. Po udaru so si državljani oddahnili, ker so verjeli, da se bo stanje izboljšalo. General Kenan Evren je obljubil, da se bo stanje kmalu povrnilo v civilno, ampak petčlanska vojaška hunta je preživela do leta 1983 in do prvih svobodnih volitev je prišlo šele leta 1987 (Jenkins 2001, 38–39). Vojska je v teh treh letih poskušala preoblikovati politični sistem, uvedla je novo ustavo leta 1982, s katero je omejila politični pluralizem in svobodo izražanja ter skušala ohraniti mirno stanje v državi. Ustanovili so tudi Institucijo za nadzor univerz (YÖK). Vsi politiki, ki so bili dejavni pred tem vojaškim udarom, niso smeli več opravljati svojega poklica. Vse politične stranke so zaprli. Zaradi vzpona in boja proti komunizmu je turška vojska uvedla obvezno učenje islama v šolah in s tem nehote povzročila vzpon radikalnega islamizma, kar je privedlo vojsko nazaj na politični parket v 90. letih prejšnjega stoletja (Begüm 2011).

5.5.4 CIVILNO-VOJAŠKO SODELOVANJE 1983–1996

Leta 1983 so potekale volitve v senci generalov in dovoljeno je bilo nastopiti samo trem strankam. Turgut Özal, vodja Domovinske stranke (AP), je zmagal na volitvah in začel demokratizacijo v državi in s koraki k bolj civilizirani državi. Vseskozi je poudarjal civilno nadvlado. Če pogledamo zgodovino zunanje politike takrat, bi lahko rekli, da je Özal ravnal neodvisno od vojske. V zalivski vojni je Özal odločal skoraj o vsem na svojo roko. V letu 1985 je uspel ločiti obrambni proračun od politične in pravne revizije. Do sredine devetdesetih let je konsenz med vojaškimi elitami in civilisti začel razpadati, ker demokratični režim ni mogel več obvladovati separatističnega kurdskega terorizma in vzpona političnega islamizma. Zaradi teh dogodkov Özalova stranka izgubi podporo. Na splošnih volitvah 1995 zmagata delavska stranka (RP), ki povzroči številne napetosti v vojaških in civilnih krogih, ker niso verjeli, da bi lahko ta stranka omilila grožnje separatističnega kurdskega terorizma ter političnega islama (Begüm 2011).

5.5.5 ČETRTI VOJAŠKI UDAR ALI POSTMODERNI VOJAŠKI UDAR

Kljub dinamični zunanji politiki turške vlade so dejavnosti notranje politike spet privedle k zadnjemu vojaškemu udaru leta 1997. V letu 1995 je na oblast prišla delavska stranka (RP) z voditeljem Necmettinom Erbakanom, ki je začela v vojski vzbujati nezaupanje, saj stranka ni verjela v kemalistične principe, kot so sekularizem in najpomembnejšo demokracijo. Vzroki so bili tudi vzpon nasilne kurdske stranke (PKK) in boj proti političnemu islamu, saj je julija

1996 v državi prvič zmagala islamska stranka (RP) (Jenkins 2001, 39–40). Ta udar strokovnjaki imenujejo kot postmodernistični udar, saj je vojska prisilila islamistično vlado, da lahko sama uporablja formalne in neformalne mehanizme, in tako skuša vplivati na samo delovanje in državo ščititi pred grožnjami, ki jih vojska dojema kot ogrožajoče. Mediji so v tem obdobju pomagali vojski in informirali publiko o ogrožajočih vidikih sekularizma in demokracije ter škodljivih vplivov vladajoče delavske stranke (RP) (Begüm 2011). Čeprav je bil ta vojaški udar podoben vsem preteklim, lahko naštejemo nekatere razlike. Ni bil izveden z orožjem, ampak s civilno družbo, z organiziranjem kampanj, medijsko in sodniško podporo ter vojaška elita je z vsemi srečanji, konferencami in javnimi deklaracijami naslovila narod glede vzpona političnega islama in kurdskega nacionalizma. Po sprejetem memorandumu, ki ga lahko imenujemo proces, je 28. februarja Svet za nacionalno varnost (MGK) sprejel deklaracijo, spisano s strani generalov ter naslovljeno na vlado. Vojska je tako dosegla odstop voditelja najpomembnejše stranke (RP) Necmettina Erbakana in je spet prevzela oblast ter se spet dokazala v luči zaščitnika naroda in Republike (Begüm 2011).

6 POSEGANJE TURŠKE VOJSKE V POLITIKO

Vojska redko izvaja diktaturo nad civilno politiko in je običajno poslednja postaja preden postane kritično stanje v državi. Običajno vojska rada daje priporočila kot direktive. V področjih, kjer vojska igra ključno vlogo, so ta priporočila zelo specifična od preciznih detajlov in obrambnih zahtev ter usmeritev za zunanjo politiko. V drugih področjih, kot na primer v ekonomiji, vojska pušča civilni vladi popolno svobodo, če le ne pride do ogrožanja varnosti države. Metode vplivanja na civilno politiko se razlikujejo od področja do področja, narave zaznave ogrožanja varnosti in pomembnosti ter odziva civilne oblasti. Na področjih, kjer vojska igra odločilno vlogo v politiki, uporablja uradne institucije, kot so Svet za nacionalno varnost (MGK) in neformalne kanale z vladno birokracijo. Za ideološke probleme, ali če civilna avtoriteta razpade, bo vojska pritisnila na civilno vlado (Jenkins 2001, 49).

6.1 FORMALNI MEHANIZMI POSEGANJA

Glavna institucionalni mehanizem je Svet za nacionalno varnost (MGK), ki se sestaja enkrat mesečno, sestanki pa so lahko sklicani tudi večkrat, če je to potrebno. Priporočila Sveta za nacionalno varnost (MGK) temeljijo na konsenzu med tremi strankami: vojsko, civilno vlado in predsednikom. Vojaška dominanca Sveta za nacionalno varnost (MGK) ne temelji samo na številu vojaških članov, ampak tudi na neformalni avtoriteti, in je spoštovana s strani civilne

vlade in predsednika, kljub temu lahko tako kot predsednik in civilna vlada zavrneta sprejetje predloga (Jenkins 2001, 50–53).

6.2 NEFORMALNI MEHANIZMI POSEGANJA

Vojska uporablja različne načine neformalnega vplivanja na politiko. Uporablja in kombinira mehanizme, kot so javne objave, dajanje izjav novinarjem, naslavljanje politikov in državnih birokratov. Javne objave, ki jih podajo člani vrhovnega generalštaba (TGS), izražajo različna stališča. Največkrat so objavljena v medijih, na komemoracijah, obletnicah ali na diplomskih ceremonijah na vojaških akademijah. Te objave imajo naravo izražanja neke zaskrbljenosti, kot so grožnja razpada sekularne države, posledično porast islamskega fundamentalizma ali grožnja razpada unitarne države. Objave služijo vojski primarno kot opozorila civilni vladi in tistim skupinam, ki povzročajo te grožnje, kemalistom, birokraciji in ne nazadnje javni sferi (Jenkins 2001, 53–55).

7 PRAVNO-NORMATIVNA UREDITEV TURŠKE VOJSKE

7.1 USTAVA IZ LETA 1924

Prva ustava moderne države je bila v veljavi od leta 1924 in do leta 1961, ko so sprejeli novo ustavo po prvem vojaškem udaru. Sestavljena je bila iz 105 členov, preambule in razdeljena v šest poglavij.

V tretjem poglavju ustave, ki zadeva izvršilno moč, je zapisano, da mora predsednik Republike posvetiti svoje delo ekskluzivno spoštovanju, obrambi in izvrševanju zakonov države in principov nacionalne suverenosti, mora biti lojalen in zagotoviti srečo turškega naroda in z vsemi svojimi moči braniti državo pred nevarnostmi (Ustava Republike Turčije 1924, 38. člen). Vrhovno poveljstvo vojske je zaupano Narodni skupščini, ki je pod vodenjem predsednika Republike, poveljstvo vojaških sil v miru je zaupano poveljniku osebja, v času vojne pa osebi, ki jo pooblasti predsednik Republike s posvetovanjem kabineta in dovoljenjem Narodne skupščine (Ustava Republike Turčije 1924, 40. člen). V petem poglavju, ki zadeva javno pravo vseh Turkov, je omenjeno, če državi grozi vojna, lahko razglasijo vojno pravo, ki velja za vse ljudi, in to so začasna nedotakljivost ljudi, doma, svobode medijev in korespondence (Ustava Republike Turčije 1924, 86. člen).

7.2 USTAVA IZ LETA 1961

Druga ustava moderne je prišla v veljavo leta 1961, bila sprejeta na ustavnem referendumu istega leta s podporo 61,7 odstotkov ter je ostala do drugega vojaškega udara leta 1980. Sestavljena je bila iz 157 členov, preambule in šest poglavij.

V preambuli ustave je zapisano, da je bila sprejeta v duhu boja in v revoluciji 27. maja 1960, ko je bil izveden prvi vojaški udar. V tretjem poglavju je zapisano, da pripadniki vojske ne morejo kandidirati v Narodno skupščino, če ne dajo odpovedi (Ustava Republike Turčije 1961, 68. člen). Glede obrambe države je zapisano, da sta za to področje zadolžena vrhovni poveljnik in poveljnik generalštaba, ki sta integrirana v Narodni skupščini in omejena s predsednikom Republike. Svet ministrov je odgovoren Narodni skupščini za zagotavljanje nacionalne varnosti in pripravo vojaških sil za vojno. Poveljnik generalštaba je poveljnik vojske in je izvoljen s strani Sveta ministrov in omejen z zakonom ter odgovoren je predsedniku vlade (Ustava Republike Turčije 1961, 110. člen). Svet za nacionalno varnost je sestavljen iz ministrov, načelnika generalštaba in predstavnikov vojaških sil. Predsednik Republike bdi nad Svetom za nacionalno varnost, če je odsoten, ga zamenja predsednik vlade. Svet za nacionalno varnost mora komunicirati s Svetom ministrom in dajati navodila ter priporočila, ki so povezana z nacionalno varnostjo in koordinacijo (Ustava Republike Turčije 1961, 111. člen). V primeru vojne ali dogodkov, ki sledijo k vojni, mora Svet ministrov razglasiti stanje vojne in vojaško pravo z odobritvijo Narodne skupščine (Ustava Republike Turčije 1961, 124. člen). V četrtem poglavju je tudi člen o vojaških tribunalih, in sicer razlaga, da so ta sodišča pristojna samo za vojaško osebje (Ustava Republike Turčije 1961, 138. člen).

7.3 USTAVA IZ LETA 1982

Zadnjo ustavo so sprejeli 7. novembra leta 1982 in tudi ta je bila sprejeta z referendumom. Sestoji iz 174 členov, preambule in 7 poglavij.

V ustavi ni zapisana vloga vojske, ampak je ta posredno vidna iz naloge države, ki je opredeljena v 5. členu. Vojska kot institucija se mora odzivati na grožnje državi, to je poudarjeno v prvih členih ustave. Ustava posredno določa, da mora vojska zaščititi državo pred notranjimi in zunanji grožnjami, ki ogrožajo nacionalno enotnost in ozemeljsko integriteto. V 67. členu in prav tako v 76. členu je določeno, da navadni vojaki in pripadniki vojaških šol nimajo volilne pravice, prav tako pripadniki oboroženih sil, razen če odpovejo vojaško službo. Parlament ima nadzor nad obrambnimi zadevami, prav tako nadzor nad obrambnimi zadevami izvaja Komite za nacionalno obrambo. Ministrski svet je odgovoren za

nacionalno varnost in obrambno pripravljenost vojaških sil. Predsednik Republike je v primeru miru vrhovni poveljnik oboroženih sil. Predsednik Republike imenuje na predlog Ministrskega sveta načelnika generalštaba, ki je poveljnik vojaškim silam. »Načelnik generalštaba ima večjo moč od ministrov za obrambo in ostalih članov vlade, odgovoren je za notranjo ter zunanjo varnost države, vključno z obveščevalnimi agencijami. Določa vojaški proračun, proizvodnjo in nabavo orožja. Odloča tudi o imenovanjih in napredovanjih znotraj vojske ter oblikuje obrambno politiko« (Ustava Republike Turčije 1982).

Turške vojaške sile na sodnem področju uživajo avtonomijo, vojaško sodstvo je določeno z ustavo, sestavljajo ga vojaška sodišča in vojaška disciplinska sodišča. Z ustavo je dovoljeno, da generalštab skupaj z Ministrskim svetom ozirom s predsednikom vlade in univerzami poda kandidate za članstvo v Instituciji za nadzor univerz (YÖK) (Ustava Republike Turčije 1982, 131. člen).

7.4 RAZLIKE MED USTAVO IZ LETA 1961 IN USTAVO IZ LETA 1982

Glavne razlike med ustavama so, da lahko zdaj zakonodajna oblast pooblasti izvršilno oblast z močjo izdaje zakonskih odločb (Ustava Republike Turčije 1982, 91. člen). Tako lahko vlada sedaj deluje na svojo pest brez dovoljenja parlamenta. Predsednik je lahko izvoljen samo enkrat za obdobje 7 let, mora biti nevtralen in ne sme biti član političnih strank. Vloži lahko veto in predlog zakona v parlament za premislek ali spremembo. Predsednik Republike ima pravico obnoviti izvolitve generalov, izvolitve predsednika in članov Institucije za nadzor Univerz (YÖK), izbira lahko člane vojaškega vrhovnega sodišča in člane drugih vojaških sodišč. Nova ustava je odpravila senat, ki je bil ustanovljen s prejšnjo ustavo. Svet za nacionalno varnost (MGK) je bil ustanovljen z ustavo iz leta 1961 in odločitve so bile popolnoma prepuščene vojski, nova ustava poveča število civilnih članov v odboru. V ustavi 1961 se je Svet za nacionalno varnost (MGK) smatral kot glavno svetovalno telo, v novi ustavi pa je to omejeno. Vojaški poveljniki so glede na novo ustavo odgovorni generalštabu in ne več predsedniku vlade. Po novi ustavi vojaška uprava ni odgovorna kontroli sodišča. Vsebovan je tudi člen, ki navaja, da lahko predsednik Sveta za nacionalno varnost (MKG) postane tudi predsednik države. Člen je bil sprejet na referendumu (Hiç 2009, 101–102).

7.5 INTERNI ZAKON TURŠKIH VOJAŠKIH SIL IZ LETA 1961

V tem dokumentu so predstavljene najpodrobnejše pravne vloge in obveznosti turških vojaških sil, ki poveljuje vojsko kot zaščitnico narave turškega režima in principov kemalizma, nacionalne integritete, sekularizma ter republikanizma (Jenkins 2001, 44–45).

7.6 ZAKON O SVETU ZA NACIONALNO VARNOST IZ LETA 1983

V 118. členu turške ustave iz leta 1982 je zapisano, da Svet za nacionalno varnost teoretično služi kot svetovalno telo civilni vladi v varnostnih povezanih problemih. Svet za nacionalno varnost je sestavljen iz članov predsednika vlade, ministrov za obrambo, notranjih zadev, zunanjih zadev, načelnika generalštaba, poveljnikov kopenske vojske, mornarice, letalstva in gendarmerie pod vodstvom predsednika Republike. Svet za nacionalno varnost definira nacionalno varnost in jo interpretira tako, da pokriva skoraj vsa področja politike (Jenkins 2001, 46–46). Ustanovitev Sveta za nacionalno varnost je zagotovilo vojaškim silam, da lahko v skladu z ustavo posredujejo v civilno izvoljeno vlado, če pretijo grožnje nacionalni varnosti. Po dodanih amandmajih k ustavi iz leta 2001 se je število civilnih članov povečalo in vojaški člani so postali manjšina (Karabelias 2008, 12).

7.7 DOKUMENT NACIONALNO VARNOSTNE POLITIKE ALI RDEČA KNJIGA

Cilji turške vojske so opredeljeni v tem dokumentu, ki ga obnovijo vsakih pet let. V dokumentu so predstavljene ocene notranjega in zunanjega ogrožanja države, kakor jih vidijo turške vojaške sile, dokument je zaupen in ni javen (Jenkins 2001, 41–46). Dokument opredeljuje tudi glavne interese in cilje države ter daje povzetke nacionalnih zaznav nevarnosti kot tudi načine politike za spopadanje s temi nevarnostmi. Do nedavnega je bila priprava te knjige v domeni poveljnika generalštaba. Pod vodstvom Generalnega sekretariata in v sodelovanju z visokimi birokrati Ministrstva za zunanje zadeve in Nacionalne obveščevalne organizacije (MIT), so vojaške sile pripravljale okvir za nacionalno varnost države. Niti izvoljena vlada niti parlament nista imela vloge pri oblikovanju politike, samo civilni člani so smeli videti dokument brez predložka revizije. Predlog revizije je bil dovoljen samo s strani poveljnika generalštaba in njegovih svetovalcev. Z vsemi spremembami dokument še vedno pripravlja Svet za nacionalno varnost (MGK) v posvetovanju s kabinetom predsednika, Ministrstvom za zunanje zadeve, generalštabom, Ministrstvom za notranje zadeve in nacionalno obveščevalno agencijo. Ko je dokument končan, mora biti odobren s strani Sveta ministrov (Karabelias 2008, 12–13).

8 POLOŽAJ TURŠKE VOJSKE V DRUŽBI

Turška družba je hierarhično, patriarhično, avtoritarno razdeljena z močno predanostjo narodu in redkim individualizmom. Rezultat tega je, da je družba bolj kohezivna in restriktivna kot tiste v zahodni kulturi, ki izhaja bolj iz tradicionalnih vrednot in socialnega pritiska kot zakonodaje. V osnovnih šolah otroke učijo, da je družba kot ena velika družina in ljubezen do rodne države je velika človeška emocija, da vsak državljan je namreč pripravljen,

neustrašen vojak, ki bo branil neodvisnost in integriteto države, vojska je simbol nacionalne unije in porok prihodnosti. Še večja povezava med vojsko in civilno sfero je v tem, da se mora moški spoprijeti z obveznim vojaškim služenjem. Za večino Turkov vojaška služba in še tradicionalna navada obrezovanja pomenita glavni prehod v odraslo dobo. Kot zanimivost, v nerazvitih okoljih oče še danes ne dovoli hčerki poroke z moškim, ki še ni opravil obveznega vojaškega služenja (Jenkins 2001, 9).

Turška vojska se v družbi prikazuje kot skrbnik sekularne nacionalne države in kemalistične ideologije. Turška vojska je v zgodovini igrala največjo vlogo pri procesu izgradnje države, zato je tudi obdobje modernizacije stimulirano z vojsko. Turška vojaška elita od samega začetka republikanske dobe ne doživlja nobenih znatnih težav v političnem življenju, ima ogromno politične in institucionalne avtonomije, ki v končni fazi poudarjajo vlogo pri varovanju države pred notranjimi sovražniki. Za notranje sovražnike se označujejo islamski fundamentalizem in kurdska gibanja ter zaradi tega vojaške sile od časa do časa opravljajo formalni ali neformalni vpliv na politično oblast. Vojska je edini porok za stabilno državo že zaradi same politične kulture, vloge civilistov, zgodovinskega ozadja, družbeno-kulturnega razvoja, stopnje gospodarskega razvoja in zakonskih predpisov (Begüm 2011).

9 GOSPODARSKO STANJE V DRŽAVI V OBDOBJU 1960–1997

V zadnjem poglavju v tem obdobju želim prikazati, kako so vsa vojaška poseganja in politične nestabilnosti povzročila vzpone ali padce v gospodarstvu v državi.

V času prvega vojaškega udara leta 1960 je gospodarstvo v državi pešalo, ni bilo javnih in privatnih vlaganj, prav tako zmanjšana je bila osebna potrošnja prebivalca, povprečni bruto državni proizvod (BDP) na prebivalca je bil minus 0,1 %. Vračanje k demokraciji po prvem vojaškem udaru je naredilo dober vtis na gospodarstvo, zato se je povečal bruto državni proizvod (BDP), ampak na drugi strani so se z letom 1961 začele migracije delavcev najprej v Nemčijo in kasneje še v druge države. Država je v obdobju 1960 in pa do drugega vojaškega udara leta 1971 zelo malo uvažala in izvažala. V obdobju 1971–1973 je gospodarstvo spet začelo stagnirati zaradi vojaškega memoranduma, političnih nestabilnosti, kot so demonstracije in terorizma. V letu 1974 je v državi prisotna inflacija s 33,2 % rastjo cen, eden izmed razlogov inflacije je bil porast cen nafte v svetu in intervencija države na Ciper. V obdobju do leta 1980 je bila inflacija zelo močna s 94,9 % rastjo cen, kar je povzročilo negativno gospodarsko rast. Razlogi te inflacije so bili številne stavke delavskih unij, demonstracije in porast terorizma v državi. V triletnem obdobju po tretjem vojaškem

ударu leta 1980 se je inflacija občutno zmanjšala in na 26,2 % rast v letu 1983. V obdobju 1984–1992 je bila vlada Turguta Özala uspešna in je pripomogla h gospodarski rasti v državi, ampak to je trajalo samo do leta 1994, ko se je država začela spopadati z ekonomsko krizo z visoko inflacijo in padcem bruto državnega proizvoda na prebivalca. Vzroki, ki so pripomogli krizi v državi, so bili islamski in kurdski terorizem, kurdski separatizem, operacija Puščavski vihar na Bližnjem vzhodu ter nestabilnosti na političnem parketu v državi. V letu 1997 gospodarsko stanje v državi poslabša še globalna kriza v svetu (Hiç 2009, 41–181).

10 OBDOBJE 1998–2013

10.1 RECEP TAYYIB ERDOĞAN

Recep Tayib Erdoğan se je rodil 26. februarja 1954 v tradicionalni družini v Istanbulu. Kot majhen otrok je prodajal prigrizke, ker je pomagal preživljati družino. Danes je poročen in ima štiri otroke, dva sina in dve hčerki. Končal je versko srednjo šolo, bil nogometni igralec v različnih ekipah, delal kot računovodja in menedžer v prehranski industriji. Diplomiral je na Univerzi Marmara v Istanbulu leta 1981, iz smeri ekonomija. Že v zgodnjih letih je začel delovati v političnih vodah in že v času študija leta 1972 je bil izbran kot predsednik mladinske politične stranke, ampak je njegovo kariero prekinila vojaška intervencija. Na političen parket se vrne leta 1983, kjer postane predsednik Stranke Beyoğlu. V letu 1985 postane predsednik Stranke za Istanbul, kjer se je zavzemal za položaj žensk in mladih ljudi v politiki in poskušal je izpodbuditi večja zanimanja za lokalno politiko. Kot župan Istanbula je delal 1994–1998, kjer je mestu pomagal izboljšati sistem vodovodnega omrežja, komunalni sistem in problem onesnaženja z zrakom (Akperti 2014). V letu 1998 je bil štiri mesece zaprt zaradi islamističnih teženj na javnem zborovanju, zato je bil odstranjen s položaja župana Istanbula. Leta 2001 ustanovi Stranko za pravičnost in razvoj (AKP), ki na državnih volitvah leta 2002 osvoji dvotretinjsko večino in na podlagi tega se izoblikuje enopartijski parlament (Gatestone Institute 2013). Odločba na sodišču novembra 2002 mu ne dovoli, da postane poslanski kandidat, a mu to vendarle uspe naslednje leto in tako postane poslanec province Siirt s 85 % glasov. Za predsednika vlade je imenovan 15. marca 2003 (Akperti 2014).

10.2 NAJPOMEMBNEJŠE POLITIČNE STRANKE V DRŽAVI PO POSTMODERNEM VOJAŠKEM UDARU

Republika Turčija je parlamentarna demokracija z večstrankarskim političnim sistemom. Stranke, ki se predstavljajo v parlamentu, so Stranka za pravičnost in razvoj (AKP), Republikanska ljudska stranka (CHP), ki sta v naslednjih poglavjih predstavljeni

podrobnejše, ker zasedata največje število sedežev v parlamentu in sta tudi najpomembnejši pri vodenju državi.

Tabela 10.1: *Najpomembnejše stranke v državi po postmodernem vojaškem udaru.*

Stranka	Kratica stranke	Ideologija	Politično stališče	Voditelj	Število sedežev v parlamentu
Stranka za pravičnost in razvoj <i>Adalet ve Kalkınma Partisi</i>	AKP	Ekonomski liberalizem, socialni konservatizem, islamizem	Desno-sredinska	Recep Tayyip Erdoğan	326
Republikanska ljudska stranka <i>Cumhuriyet Halk Partisi</i>	CHP	Kemalizem, socialna demokracija	Levo-sredinska	Kemal Kılıçdaroğlu	135
Stranka nacionalističnega gibanja <i>Milliyetçi Hareket Partisi</i>	MHP	Socialni konservatizem, panturkizem, turški nacionalizem	Desnica	Devlet Bahçeli	52
Stranka za mir in demokracijo <i>Barış ve Demokrasi Partisi</i>	BDP	Feminizem, kurdski nacionalizem, socialna demokracija	Levica	Gültan Kışanak Selahattin Demirtaş	29

Vir: Türkiye Büyük Millet Meclisi (2014); SETA Policy Brief (2011).

Iz tabele 10.1 so razvidne najpomembnejše stranke v državi po postmodernem vojaškem udaru leta 1997, ki imajo vlogo pri odločanju v državi. Stranka za pravičnost in razvoj (AKP) je vodilna stranka v državi, ki poseduje največje število sedežev v parlamentu, druga največja opozicijska in hkrati najstarejša stranka je Republikanska ljudska stranka (CHP), ki poseduje 135 sedežev v parlamentu. Ostali stranki, ki sta si pridobili sedeže v parlamentu, sta Stranka nacionalističnega gibanja (MHP), ki pripada desnici in poseduje 52 sedežev v parlamentu, ter

Stranka za mir in demokracijo (BDP), ki je edina stranka z 29 sedeži v parlamentu, ki se bori za pravice kurdske populacije v državi.

10.3 NAJPOMEMBNEJŠI STRANKI V DRŽAVI: STRANKA ZA PRAVIČNOST IN RAZVOJ TER REPUBLIKANSKA LJUDSKA STRANKA

10.3.1 STRANKA ZA PRAVIČNOST IN RAZVOJ

Stranka za pravičnost in razvoj (turško: Adalet ve Kalkınma Partisi) ali skrajšano AKP, je socialno konservativna stranka. Razvila se je iz tradicije islamizma, ampak je pustila to ideologijo v korist demokracije. Njen vodja je Ahmet Davutoğlu. je premier, medtem ko je njen nekdanji vodja Recep Tayyib Erdoğan postal predsednik Republike Turčije leta 2014. Stranka je bila ustanovljena leta 2001 iz članov obstoječih konservativnih strank. Jedro stranke je bilo oblikovano iz islamistične stranke vključno z ljudmi, kot so Abdullah Gül, Bülent Arinc in Melih Gökçek ter drugi. Prepričljivo zmago je dobila stranka na volitvah leta 2001 in pridobila skoraj dve tretjini sedežev v parlamentu. Takrat je postal predsednik vlade Abdullah Gül, leta 2003 je bilo prepuščeno Recepu Tayyibu Erdoğanu uveljavljati ustavne spremembe. V prvih splošnih volitvah 2007 je uspelo stranki povečati delež glasov na 47 odstotkov, število sedežev stranke pa je padlo. Vendar je se Recep Tayyib Erdoğan proslavi kot premier, medtem ko je bil Abdullah Gül izvoljen za predsednika države. V splošnih volitvah leta 2011 stranka še poveča svoj delež glasov in število sedežev stranke naraste, tako da še tretjič zaporedno oblikuje večinsko vlado. Stranka se prikazuje kot proameriška v turškem političnem spektru, ki zagovarja liberalno in tržno gospodarstvo, vključno s članstvom v Evropski uniji. Čeprav je v medijih opisana kot islamistična, njeni člani zavračajo te trditve, pravijo, da so konservativna demokratična stranka. Kritiki te stranke označujejo njeno zunanjo politiko kot neootomansko, ampak člani tudi te trditve zavračajo. Stranka je uspešno izvedla številne strukturne reforme, in tako je država doživela hitro rast in konec tri desetletja dolga obdobja trajajočih inflacij (Akparti 2014).

10.3.2 GLAVNA OPOZICIJSKA REPUBLKANSKA LJUDSKA STRANKA

Republikanska ljudska stranka ali (turško: Cumhuriyet Halk Partisi ali CHP) je bila ustanovljena z Mustafa Kemal Atatürkom 9. septembra 1923, s prvotnim imenom Ljudska stranka. Ime stranke je bilo spremenjeno v Republikansko ljudsko stranko v letu 1935. Leta 1927 je stranka sprejela in hkrati začela delovati po principih kemalizma, najprej po načelih republikanizma, populizma, nacionalizma in sekularizma, v letu 1935 pa se je delovanje stranke še dopolnilo z načeli etatizma ter revolucionizma. Stranka je pod vodstvom svojega ustanovitelja ukinila sultanat in kalifat, ustanovila turško republiko ter utrdila turško

nacionalno enotnost. Začela je z gospodarskim razvojem in industrializacijo. Po drugi svetovni vojni je stranka vodila proces demokratizacije in nadzirala prehod iz režima enopartijskega sistema v večstrankarski. V 50. letih je stranka služila kot glavna opozicijska stranka in institucionalizirana vloga politične opozicije v turškem demokratičnem sistemu, bojevala se je za utrditev demokracije in temeljne pravice ter svoboščine. Republikanska ljudska stranka je globo zakoreninjena institucija, ki je podedovala republikansko dediščino, tradicijo in načela, hkrati stranka spoštuje univerzalna načela socialne demokracije in je članica Socialistične internacionale ter pridružena članica evropskih socialistov. Glavni cilji so poudarjeni v programu stranke in so univerzalne vrednote socialne demokracije, svobode, enakosti, solidarnosti, delavskih pravic in demokracije. 22. maja 2013 konvencija Republikanske stranke izvoli Kemala Kiliçdarogla za novega predsednika stranke. Ta se je takoj lotil z reformiranjem stranke in na takšen način pridobil ogromno pozitivnih kritik. Stranka je doživela ogromen porast popularnosti in podpore po vsej državi in prvič v državi je stranka postala dejavna v vzhodnih predelih Republike. Stara garda stranke pod vodstvom prejšnjega predsednika Bulent Ecevita je skušala novega predsednika bojkotirati, ampak jim to ni uspelo, zato se današnji predsednik še kar trudi, da bi prenovil socialnodemokratsko stranko v evropskem kontekstu. Stranka ima nekaj slavnih voditeljev, ki so bili dejavni tudi v času vojaške diktature, kot so Ismet İnönü, ki je stranko vodil 1938–1972, in Deniz Baykal, ki je bil za voditelja stranke izvoljen trikrat (CHParti 2014).

10.4 POSKUS VOJAŠKEGA UDARA V LETU 2003 IN LETU 2007

V novembru leta 2002 je večino sedežev v parlamentu dobila Stranka za pravičnost in razvoj, in zato so bili že takrat izraženi pomisleki o morebitnem vojaškem posegu v notranje zadeve države. V preteklosti se je to zgodilo štirikrat in leta 2003 je vojska začutila, da se nova vlada oddaljuje od načel sekularne države (Global Security 2014). Razlog za vojaški udar je bilo konservativno mišljenje nove vlade in korenine, ki segajo v razpuščene in prepovedane desne stranke, ki so jih republikanci in predvsem vojska obtoževali islamizma. Turško sodišče je v zadevi Ergenekon v juliju 2011 obtožilo 22 visokih častnikov načrtovanja vojaškega udara ali internetnega memoranduma, kot so ga poimenovali, in po tem dogodku je odstopil celotni vrh turške vojske, z vrhovnim poveljnikom na čelu. Odstop generalov je napovedal novo krizo v odnosih med vlado in vojsko in tudi odprl vrata za zmagoslavje Recep Tayyiba Erdoğan. Serija odstopov je ponudila možnost, da izpraznjena mesta zasedejo častniki, ki so bolj naklonjeni vladajoči Stranki za pravičnost in razvoj (RTVSLO 2011, 30. julij).

Sodišče je v septembru leta 2012 na dvajset let zaporne kazni obsodilo še tri nekdanje generale, ki so sodelovali pri načrtovanju neuspelega vojaškega udara v letu 2003. Sprva so bili obsojeni na dosmrtno kazen, ampak ker je bil udar neuspešen, jim je sodišče kazen znižalo. Ta sodba velja za prelomno, saj je bila prva v seriji sojenj predstavnikom vojske, obtoženim sodelovanja v štirih poskusih vojaškega udara v zadnjih 50 letih. Več kot 360 aktivnih generalov in upokojenih vojaških predstavnikov se sooča z obtožbami, da naj bi sprožili vojaški udar in strmoglavili vlado Recepta Tayyipa Erdoğana (Delo 2012, 21. september).

V letu 2007, 27. Aprila, je turška vojska objavila e-memorandum na njihovi spletni strani, in s tem skušala opozoriti javnost, da državi pretijo grožnje sekularizmu, saj je bil v tem letu za predsednika države izvoljen Abdullah Gül, član Stranke za pravičnost in razvoj (AKP), osebnost, ki ima korenine v islamizmu. Upokojeni poveljnik generalštaba je kasneje na zasliševanjih potrdil, da ta e-memorandum ni bil grožnja vladajoči stranki in demokraciji v državi nasploh. Upokojeni general je tudi zatrjeval, da je bil e-memorandum samo deklaracija, ki ni imela nobene zveze s predsedniškimi volitvami (Hürriyet Daily News 2012, 9. november).

10.5 USTAVNI REFERENDUM 2010

Ustavni referendum so zaradi velikega števila ustavnih sprememb izvedli 12. septembra 2010. Rezultati so pokazali, da jih več kot 58 odstotkov podpira spremembo kot nespremenjeno ustavo. Podporniki približevanja Turčije k Evropski uniji so mislili, da bodo ustavne spremembe pospešile proces približanja članstvu. Kurdska stranka (BDP) je bojkotirala te ustavne spremembe, ker še vedno ni bilo omenjeno, da Kurdi kot narod obstajajo v Turčiji, in da priznavajo kurdski jezik, kulturo ali človekove pravice, država jih zanika že od ustanovitve Republike, od leta 1923. Turčija je zadnjo ustavo sprejela leta 1982 po vojaškem udaru in jo sestavila s pomočjo vojaške hunte, zato je bilo za vlado v letu 2010 nujno potrebno, da jo oplemeniti z dodanimi amandmaji. Ker za te spremembe niso dosegli z dvotretinjsko večino v parlamentu, so razpisali ustavni referendum, ki je uspel, zato so lahko sprejeli vrsto reform, ki jih je pozdravila vsa Evropa (BBC 2010, 12. september).

Z ustavnimi reformami so se dotaknili mnogih in spremenili 24 členov. Začasni člen, ki določa varstvo voditeljev, ki so bili zaslužni za vojaške udare, so odpravili in s spremembami je mogoče poslati vse voditelje pred sodišče in jim soditi (15. člen). Vse vojaške častnike, ki bodo poskušali zagrešiti kazniva dejanja zoper državo, bodo obravnavali na civilnih sodiščih

in ne več samo na vojaških sodiščih. Ustavne spremembe so se dotaknile tudi osebnih podatkov in ekonomskih ter socialnih pravic, kot so odstranitev omejitev pravic do stavke. Ostale spremembe so se oprijele tudi svoboščin posameznika, in sicer težave med državljani in državo, tako bodo lahko težave reševali s pomočjo varuha človekovih pravic ter brez poseganja sodišč. Če državljani ne bodo zadovoljni z odločbami, bodo lahko neposredno naslavljali peticije na ustavno sodišče. Sprejeli so tudi novi člen, ki omogoča več enakosti in pravic za ženske ter moške. Zaprtje stranke ne bo več enostavno, kot je bilo nekoč, poslanec ne bodo prepovedali službe v politiki, če se bo njihova stranka zaprla, ohranili bodo lahko sedeže v parlamentu. Eden izmed pomembnejših sprememb je bil tudi ta, da se bodo lahko poleg predsednika države, ministrov in drugih visokih vladnih uradnikov tudi predsednik parlamenta in vrhovni poveljnik turške vojske pojavili na vrhovnem sodišču (Ustava Republike Turčije 1982, dodani amandmaji).

10.6 TIPOLOGIJA CIVILNO-VOJAŠKIH ODNOSOV V OBDOBJU 1998–2013

V obdobju 1998–2013 se je država premikala k bolj civiliziranemu tipu liberalno-demokratskih civilno-vojaških odnosov. Zaradi želje po vstopu v Evropsko unijo in zaradi zahtev od leta 1999, je bil demilitarizacija države, kar je po tem letu sprožilo civilizacijo civilno-vojaških odnosov (Duman 2006, 416).

Država je po letu 2000 dodobra demokratizirala svoj politični sistem, tudi v kontekstu civilno-vojaških odnosov. Od sredine 90. let in do leta 2000 je vojska naredila še večji korak v vlogi varuha temeljnih načel turške države. Po drugi strani pa je Evropska unija začela predpisovati paket političnih zahtev, če bi država hotela vstopiti v Unijo, in na podlagi tega bi bilo treba spremeniti stanje tudi v vojaških vrstah. Treba bi bilo povečati civilni nadzor nad vojsko in zmanjšati vpliv Sveta za nacionalno varnost (MGK) na politiko. Pomemben korak k demokratizaciji civilno-vojaških odnosov je bil izveden v poznih 90. letih, ko so odstranili vse vojaške sodnike s civilnih sodišč. Oktobra 2001 se je tudi povečalo število civilnih članov v Svetu za nacionalno varnost (MGK). Do bolj obsežnih reform je prišlo v letu 2003, ko Svet za nacionalno varnost (MGK) ni imel več neomejenega dostopa do civilnih institucij, ni več imel predstavnika v odboru za nadzor kina, medijev in glasbe, prav tako ni bilo več predstavnika v Instituciji za nadzor univerz (YÖK). Izvršilna vloga Sveta za nacionalno varnost (MGK) se je transformirala na svetovalno vlogo. Redne seje so namesto dvomesečne postale enomesečne. Čeprav je država zelo demokratizirala civilno-vojaške odnose, v Evropski uniji še kar niso bili zadovoljni. Poročilo Komisije Evropske unije pravi, da so v

letu 2004 vojaške sile še naprej nadzorovale in vplivale na politiko skozi vrsto neformalnih kanalov.

Stranka za pravičnost in razvoj (AKP) je po letu 2004 začela načrtno zmanjševati vpliv vojske na politiko, in to je vojska opazila. Vodilni učenjaki turške politike trdijo, da je vlada s to stranko na čelu razvila dobre delovne odnose z vojsko. Njun odnos je prišel bližje liberalnemu modelu civilno-vojaških odnosov kot kadarkoli prej. Glede na to, da turški narod vidi vojsko kot poroka in varuha turške države pred političnim islamom in radikalnim separatizmom ter varuha principov kemalizma, je še vedno dovolj močna in ima pravico govoriti o nevojaških vprašanjih. Kljub vsemu je izvoljena turška vlada Stranke za pravičnost in razvoj (AKP) prvič stala nasproti vojaški intervenciji v civilno politiko in odgovor vojske na to je bil zelo grenak. Predstavniki vlade stranke so javno izjavili, da vojska nima nobene pravice, da govori proti vladi, ker je seveda institucija šele pod predsednikom vlade, in to je tudi ustavno opredeljeno. Turška vojska je v primerjavi s preteklimi desetletji zelo oslABLJENA, ampak še vedno uživa visoko stopnjo politične vloge v državi (Begüm 2011).

Novo izvoljena vlada s Stranko za pravičnost in razvoj (AKP) kaže na resnično bilanco spremembe v civilno-vojaških odnosih. Dejstvo je, da je prvič v zgodovini moderne Republike civilna vlada močnejša od vojske. Ustavni referendum v letu 2010 in sprememba spornih členov v ustavi iz leta 1982 je bila simbol dramatičnega upada turške vojske v moči in kot tudi v luči civilne javnosti. Ob tem se nam porajajo vprašanja, kateri dejavniki so povzročili z vojske na civilno vlado. Kot najprej, prišlo je do spremembe pri definiranju notranjih in zunanjih groženj. Glavno notranjo grožnjo, iz katere lahko turška vojska še vedno izpelje svojo moč in legitimnost, je ogrožanje kemalističnih principov države, ampak ker je nova vlada začela z resnimi pogajanja za vstop v Evropsko unijo, je začela izvajati reforme, ki so načrtno omejevale vpliv vojske na politiko, v prenesenem pomenu omejevati vojski da sledi principom, ko so sveti že od ustanovitve moderne države (Keyman 2012).

10.7 TRADICIONALNI PRVOMAJSKI PROTESTI

Prvi maj je praznik dela v Turčiji. Dandanes in tudi zgodovinsko gledano ima ta dan burno preteklost. Med vojaško diktaturo je bil ta dan praznik do leta 1981, potem pa ga prepovejo. Turška vlada obnovi praznovanje praznika po letu 2010. Trg Taksim, Istanbul spet postane središče praznovanja tega dneva. Dan delavcev so prvič praznovali leta 1912 v Istanbulu, po ustanovitvi Republike je postal uradni praznik. Leta 1924 je bil ta praznik prepovedan, leta 1935 pa ga spet dovolijo praznovati. Med dogodki, ki so sledili k vojaškemu udaru, je prišlo

do pokola na trgu Taksim 1. maja 1977, v katerem so neznani ljudje streljali na množico 500 tisoč ljudi. V naslednjih letih so se zmeda in provokacije nadaljevale, dosegle vrhunec v letu 1980, ko je bil izveden vojaški udar. Demonstracije so se sicer nadaljevale v majhnih množicah in v letu 1996 se je zgodil nov incident, kjer so bili ubiti trije ljudje in človek v civilu, to pa je speljala televizijska postaja, ki je dogajanje posnela. V letu 2007 je bila 30. obletnica pokola na Taksimu, sindikati levičarske stranke so se želeli zbrati v spomin, ampak jim tega vlada ni pustila, zato je prišlo do nemirov s policijo in umrla je ena oseba. Po teh dogodkih razglasi vlada 1. maj kot dan dela in solidarnosti, vendar ne kot praznik. V naslednjem letu je bil dan razglašen kot praznik, ampak ljudem še vedno ni bilo dovoljeno, da se zberejo na trgu Taksim. Leto 2008 je bilo obarvano z nasiljem policije v Istanbulu. Leta 2010 se je zbralo 140 tisoč ljudi na trgu Taksim, leta 2011 pa več kot pol milijona protestnikov. Po treh letih miroljubnih protestov leta 2013 se zbiranja na trgu spet prepovedo s strani vlade (Wikipedia 2014).

10.7.1 VEČJI PROTESTI IN DEMONSTRACIJE V LETU 2013

Turška vlada je v letu 2013 prepovedala tradicionalne proteste in demonstracije za 1. maj, ki so pokazali nekaj hude krvi, ampak je ta prepoved v istem mesecu sprožila serijo protestov in demonstracij, ki so se sprevrgli v krvavo nasilje med udeleženci ter policijo, ki je hotela to zatreti. Najpomembnejši povod za dolgotrajno obdobje protestov je bil miren shod okoljevarstnikov, ki so želeli preprečitev gradnje novega nakupovalnega centra v bližini trga Taksim v Istanbulu na še edinem koščku zelene površine v centru tega hitro razvijajočega mesta. Prebivalce tega mesta so že dolgo pestili načrti voditelja vladajoče stranke Recepta Tayyiba Erdoğan, ki želi modernizirati državo z megalomanskimi projekti, kakor so že končan podvodni transport Marmararay, ki povezuje Bosporsko ožino, širitev mesta z modernimi nakupovalnimi centri, naj omenim, da jih je že preko deset zelo velikih in tudi zrušitve Atatürkovega kulturnega centra, ki tudi stoji nasproti trga Taksim in zgraditve moderne mošeje na tem prostoru. Policija je ta mirni shod protestnikov nasilno razgnala s solzivcem in gumijastimi izstrelki, kar je sprožilo serijo demonstracij, ki so se razširile še v druga mesta po državi. Protesti in demonstracije so terjale ogromno število žrtev med protestniki in tudi policisti, v državi je vladala medijska blokada med dogajanjem, zato so po svetu opozarjali na dogajanje in velikokrat je prišlo do informacij, ko so bile ostro kršene človekove pravice, po nekaterih podatkih je policija blokirala dostop ambulantnih vozil do ranjenih protestnikov in javnih govorov voditelja Erdoğan, da se ljudem, ki se upirajo vladi, ne sme pomagati. Protestniki so zato zahtevali odstop takratnega predsednika vlade, ampak

so vodilni učenjaki turške politike naznanjali, da se tako močna karizmatična osebnost ne bo zlahka predala.

Med protesti v Istanbulu je tudi prišlo do dogodka, kjer je policija v bližini vojaške bolnišnice v Gümüssuyuju prosila vojsko, naj odpre prehod za načrtovane premike. Ker vojska tega ni želela, jim je policija zagrozila s plinskimi bombami, na kar je vojaški oficir zagrozil, da jim tudi oni lahko kaj izstrelijo. Vladajoča stranka je v letu 2013 izvajala hudo nasilje, zakonite policijske sile je spremenila v lastno milico, ki so za nameček spremljale še številne strankarske milice, policisti niso opravljali dela v duhu javne službe, ampak so napadali ljudi z veliko stopnjo agresivnosti, kar je bilo mogoče le pri visoki stopnji ideologije in indoktrinacije (RTVSLO 2013, 8. junij).

11 GOSPODARSKO STANJE V DRŽAVI V OBDOBJU MED LETI 1998 IN 2013

Gospodarsko stanje v državi po zadnjem postmodernem vojaškem udaru je bilo zelo slabo, kar se je razvilo v krizo v letu 2001 z negativnim bruto državnim proizvodom (BDP), eden izmed vzrokov za ekonomsko krizo je bilo politično stanje v državi in razmere v regiji (Hiç 2009, 192).

Stanje v državi se je znatno izboljšalo po sprejetju paketa finančnih in fiskalnih reform Mednarodnega monetarnega sklada (IMF), bruto državni proizvod (BDP) je od leta 2001 z – 5,7 % narastel na 8,2 % v letu 2010, v letu 2011 na 8,5 %. V istem letu je turško gospodarstvo prehitelo Argentino in Kitajsko ter postalo najhitrejše rastoče gospodarstvo na svetu, čeprav se je še vedno ukvarjalo z visokim deficitom v državi. Največja ovira v državi je bila korupcija, ampak je vladajoča Stranka za Pravičnost in razvoj (AKP) naredila načrt protikorupcijske borbe in preprečevanja v korist gospodarstvu (Çelik 2012, 7–12).

Država je v času vladajoče stranke zelo dobro posodobila državni železniški sistem, ki povezuje najpomembnejši mesti Istanbul in Ankaro, začela in končala s projektom Marmararay, metrom pod Bosporjem, ki povezuje evropski in azijski del države ter pripelje na cilj v rekordnem času. Vladajoča stranka z voditeljem Erdoğanom je na začetku vladavine začela megalomanskimi projekti, ki so državo pripeljali do boljšega gospodarskega stanja in visoke razvitosti infrastrukture v svetu. Ker je v letu 1998 državo prizadel hud potres v Izmitu, na severu države, so naredili tudi premik v infrastrukturi za zaščito pred naravnimi nevarnostmi. Država je zelo pomembna točka za tranzit nafte in plina v Evropo, kot sama pa

jo tudi mora uvažati največ iz Rusije, da zadosti potrebam. Območje je zelo bogato z rudniki zlata, cinka, železa in je tudi vodilno v izvozu zlata v Evropo (Çelik 2012, 7–12).

Rast bruto državnega proizvoda (BDP) je upadla na 3–4 odstotke 2012–2013, na tak rezultat so najbolj vplivale notranje politične razmere v državi (Index Mundi 2014).

12 ANALIZA

V tem poglavju bom opravila analizo obdobja vojaških udarov v moderni Republiki Turčiji 1960–1997 in obdobje po postmodernem vojaškem 1998–2013, ko je na politični parket nastopila nova vlada. V opisu vsakega obdobja sem poiskala indikatorje, s katerimi bom primerjala obe obdobji in na podlagi teh indikatorjev odgovorila na raziskovalna vprašanja, ki sem ju zastavila na začetku pisanja diplomskega dela. Obe obdobji sem začela z življenjepisom osebnosti, ki sta vplivali in še vplivata na celotni obdobji, podala opis najpomembnejših političnih strank, ki so imele ali še imajo ključno vlogo v obeh obdobjih, v obdobju med letoma 1960 in 1997, nadaljevala z zgodovinskim pregledom civilno-vojaških odnosov, obdobju štirih vojaških udarov in v novejšem obdobju začela z domnevnimi poskusi vojaških udarov v letu 2003 in letu 2007. Ker je v obdobju med letoma 1960 in 1997 večinoma imela moč nad političnem dogajanju vojska, sem dodala še podrobnejše indikatorje o tem, kako je vojska posegala v politiko države, pravno-normativno ureditev turške vojske, v tem sklopu sem se osredotočila na vse ustave, ki so bile sprejete po ustanovitvi moderne republike, na interni zakon turške vojske, zelo pomemben zakon o Svetu za nacionalno varnost (MGK) ter rdečo knjigo nacionalno varnostnega sistema države. V obdobju sem še dodala deskripcijo o tem, kakšen je položaj turške vojske v družbi in gospodarsko stanje v državi do leta 1997. Prav tako sem se v obdobju med letoma 1998 in 2013 osredotočila na zakonodajo, ustavni referendum v letu 2010 in dodajanje amandmajev k ustavi, ki so drastično spremenili civilno-vojaške odnose v državi, nadaljevala s poglavjem o civilno-vojaških razmerjih po letu 2000 in dodala poglavje o protestih in demonstracijah leta 2013, ki so politično, socialno ter gospodarsko vplivali na razmere v državi. Na koncu sem podala nekaj podatkov o gospodarskem stanju do leta 2013, ki mi bodo pomagali ustvariti sliko o tem, kateri tip vladavine v državi je ljudem prinesel več blaginje.

Mustafa Kemal Atatürk, ustanovitelj moderne Republike Turčije, je bil karizmatična osebnost, ki je s svojo vizijo želel državo, ki leži na stičišču Evrope in Azije in je ne moremo popolnoma uvrstiti v nobeno regijo, modernizirati in približati zahodnemu svetu, ker je vedel, da bo tako večino populacije potegnil iz revščine ter jim tako ponudil možnosti za boljše

življenje. Njegova vizija in miselnost kemalizma je preživela vse do današnjih dni, ampak so jo skozi zgodovino omajali številni dogodki. Prisotnost utemeljitelja moderne države je še vedno živa in visoko spoštovana v vojaških krogih ter v državi. Po postmodernem vojaškem obdobju, ko so vojaške elite počasi začele izgubljati moč, se je na čelo države zavihtela nova karizmatična osebnost, ki je čisto nasprotje Mustafi Kemal Atatürku, to je ustanovitelj in voditelj Stranke za Pravičnost in razvoj (AKP) Recep Tayyib Erdoğan, ki je že v zgodnji politični karieri kot župan Istanbula izboljševal razmere v mestu, težave, ki so pestile prebivalce, to so vodovodni in komunalni sistem, s tem si je seveda pridobil politične točke, kar mu je pomagalo pri izvolitvi za predsednika parlamenta leta 2003. Čeprav je kot župan deloval v dobro prebivalcev mesta, ga v letu 1998 zaprejo za štiri mesece zaradi javnega zborovanja, na katerem je citiral odlomek, ki je poln islamističnih teženj. Zaradi tega izgubi stolček župana, ampak se v letu 2002 spet pojavi na političnem parketu in si pridobi točke med prebivalci z uspešnim implementiranjem paketa reform monetarnega sklada (IMF) in državo reši iz ekonomske krize ter jo postavi na pot k izboljšavi gospodarstva in v konkurenco z drugimi svetovno razvitimi državami. Mustafa Kemal Atatürk je bil zelo odprta osebnost, ki je vedela, da če bo država modernizirana in podobna večini evropskih držav, jim bo zmožna konkurirati tako v gospodarskem kot v političnem smislu, zato je državo ločil od religije, ženskam podelil enakopravnost in volilno pravico, prepovedal feredžo itd. Na drugi strani pa enako karizmatična osebnost, kot je Recep Tayyib Erdoğan, ponovno islamizira državo in jo vrača na tire otomanskega obdobja, ampak to vztrajno zanika.

Mustafa Kemal Atatürk ustanovi prvo stranko v moderni državi, Republikansko ljudsko stranko (CHP), ki v enostrankarskem sistemu deluje do leta 1950, ko nastopi obdobje večstrankarskega sistema z različnimi ideologijami in političnimi stališči, se še kot edina in danes glavna opozicijska stranka bojuje s principi kemalizma, miselnostjo strankinega prvega voditelja. Stranka ima podporo turške vojske, ampak se po letu 1997 politična moč v državi prevesi na Stranko za pravičnost in razvoj, katera miselnost kljubuje z miselnostjo kemalizma in se nagiba k ekonomskemu liberalizmu, socialnemu konservatizmu in islamizmu, kar sicer zanika, ampak njena dejanja kažejo drugače.

Glavna tema tega diplomskega dela so civilno-vojaška razmerja v obeh obdobjih, zato bom v naslednjem odstavku naredila primerjavo, kako je vojska vplivala na politično dogajanje v državi med letoma 1960 in 1997 ter letoma 1998 in 2013. Turške vojaške sile so prvič prišle na oblast z vojaškim udarom leta 1960, ker so že desetletno opazovale, kako se je vladajoča stranka s predsednikom vlade Adnanom Menderesom začela oddaljevati od

principov kemalizma in začela uporabljati avtoritativne ukrepe, ki so škodovali državi in vojski, ker so jim bile zmanjšane pravice, največji razlog za udar je bil ta, da se je vlada začela izgubljati demokratično legitimnost. Vojska je intervenirala v politiko drugič leta 1971, domnevno zaradi fragmentirane vlade in političnega nasilja med levico in desnico, ampak ker je v tem obdobju sledilo ogromno kratkotrajnih in nestabilnih koalicij, ki niso mogle preprečiti kurdskega nacionalizma in vzpona političnega islamizma, je sledil tretji vojaški udar leta 1980, ki je bil tehnično in ideološko bolj dokončan ter je pomiril spore in stabiliziral situacijo v državi, ampak vsem politikom in strankam je bilo prepovedano opravljati kakršnokoli funkcijo. Do svobodnih volitev je prišlo šele v letu 1987, je pa vojska s svojimi dejanji, kot je uvedba učenja islama v šolah in s tem borbe proti kurdskega marksizmu, povzročila vzpon radikalnih islamističnih strank v 90. letih, kar je privedlo vojsko do četrtega postmoderne vojaškega udara v letu 1997, ki se je razlikoval od vseh drugih s tem, da ni bil izveden z orožjem, ampak s civilno družbo, z organiziranjem kampanj, medijsko in sodniško podporo. V obdobju med letoma 1998 in 2013 je še dvakrat prišlo do poskusa poseganja vojske v politiko, in sicer dvakrat do poskusa vojaškega udara v letu 2003, ko je vojska začutila, da se nova vlada oddaljuje od načela sekularizma, ter konservativnega mišljenja in korenin stranke, ki segajo v zapuščino islamskega radikalizma ter v domnevnem poskusu leta 2007, ko je vojska na njihovi strani objavila e-memorandum, in s tem skušala opozoriti javnost, da obstajajo grožnje sekularizmu v državi, saj je to leto bil izvoljen za predsednika države Abdullah Gül, član Stranke za pravičnost in razvoj (AKP), ki ima korenine v islamizmu. V obdobju med letoma 1960 in 1997 je turška vojska vsakič, ko je videla, da civilna vlada ne zmore več vladati državi, intervenirala in skušala omiliti posledice nacionalizma ter odpraviti grožnje sekularizmu ali popraviti gospodarsko stanje v državi. Do leta 1997 ji je še to uspevalo, z nastopom Stranke za pravičnost in razvoj (AKP) in zmago te stranke na volitvah v letih 2002, 2007 in 2011 se politična moč v državi prevesi na stran civilne vlade, ki začne delovati v nasprotju s principi kemalizma, ki so za turško vojsko sveti. Vlada načrtno spremeni zakonodajo, tako da vojska nima več možnosti interveniranja na politični parket, in zato izgubi skoraj vso moč. Vladajoča stranka v državi se na take zakonodajne spremembe izgovarja na proces demokratizacije, ki bo pridobil dodatne točke v pristopnem pogajanju za članstvo v Evropski uniji. Od postmoderne vojaškega udara dalje in dveh poskusov vojaških udarov je očitno, da se nova vlada obnaša avtoritativno, na kar kažejo dogajanja v državi leta 2013, ko so se po prepovedi tradicionalnega zborovanja na trgu Taksim v Istanbulu dober mesec po tem razširile množične demonstracije po celotni državi, ki so terjale ogromno materialne škode, poškodovanih ljudi in smrtnih žrtev. Med temi

protesti je bilo več kot očitno opaziti kršitve človekovih pravic in agresije policijskih sil nad protestniki ter nepopuščanje in neposlušnost vlade na zahteve ljudstva.

V obdobju vojaških udarov je vojska dvakrat spremenila ustavo, in sicer v prvem vojaškem udaru je sprejela novo ustavo leta 1961, ko je predstavila civilne svoboščine in socialne pravice, z ustavo so ustanovili tudi nekatere institucije, kot so Svet za nacionalno varnost (MGK) in svetovalno telo Sveta ministrov, s katerim so želeli zmanjšati vpliv Narodne skupščine in s tem političnih voditeljev v državi, legalizirali so tudi intervencijo v politiko, če je to potrebno. Po tretjem vojaškem udaru so sprejeli novo ustavo leta 1982, ki se je obdržala še do danes. Verzija ustave iz tistega leta je pridobila nekatere spremembe, kot so omejitve števila vojaških članov v Svetu za nacionalno varnost (MGK) in povečanje civilnih članov, v prejšnji ustavi se je svet smatral kot svetovalno telo, v novi ustavi pa se je to omejilo. Vojaški poveljniki glede na novoustanovljene ustave niso bili več odgovorni predsedniku vlade, ampak so bili odgovorni samo generalštabu. Dodali so tudi člen, ki navaja, da lahko predsednik Sveta za nacionalno varnost (MGK) postane predsednik države. V letu 2010 so ustavi iz tega leta dodali 24 novih členov, ki so drastično spremenili civilno-vojaška razmerja, in sicer člen, ki je določal varstvo voditeljev, ki so bili zaslužni za vojaške udare, so ukinili. S temi spremembami jih je bilo mogoče poslati pred sodišče in jim soditi za storjene zločine in tudi vsem vojaškim častnikom, ki bodo storili zločine proti državi, bodo sodili na civilnih sodiščih in ne več vojaških.

V obdobju med letoma 1960 in 1997 je gospodarstvo v državi zelo nihalo zaradi nestabilnega dogajanja na političnem parketu. Od prvega vojaškega udara je gospodarstvo zelo pešalo, ni bilo vlaganj, kasneje je vračanje k demokraciji naredilo dober vtis, ampak so to poslabšale migracije delavcev v tujino, država je malo izvažala in uvažala, dodatne težave so naredile tudi demonstracije in eskalacija kurdskega nacionalizma. Največja inflacija v državi je bila v obdobju po tretjem vojaškem udaru leta 1980, kar je umirila šele civilna vlada Turguta Özala, ki je državo okrepila s številnimi gospodarskimi reformami. Država je spet utrpela ekonomsko krizo v letu 1994 in še kasneje v letu 1997, nato se razvije še v večjo krizo v letu 2001, ki je bila tudi posledica nestabilnih političnih razmer v državi in v regiji. Gospodarsko stanje se je šele izboljšalo po sprejetju reform s strani mednarodnega monetarnega sklada (IMF) in pomoči nove vladajoče Stranke za pravičnost in razvoj (AKP), ki je državo postavilo na mesto z najrazvitejšimi gospodarstvi na svetu. Rast bruto državnega proizvoda je upadla po letu 2012 in v letu 2013, ker se je država in vladajoča stranka začela spopadati z masovnimi demonstracijami, ki periodično trajajo še danes.

13 SKLEP

V diplomskem delu sem pisala o civilno-vojaških odnosih in podrobno primerjala dve obdobji, in sicer obdobje med letoma 1960 in 1997, ki ga zaznamujejo vojaški udari in obdobje med letoma 1998 in 2013, ko na politični parket stopi nova vlada, ki spremeni bilanco civilno-vojaških odnosov v državi.

V obdobju med letoma 1960 in 1997 je v državo velikokrat posegala vojska zaradi notranjih groženj proti principu kemalizma, ki vsebuje šest načel republikanizma, sekularizma, statizma, etatizma, populizma in nacionalizma, ki so za turško vojsko temeljni steber in so spoštovani, saj ta načela ohranjajo spomin na utemeljitelja moderne Republike Mustafa Kemal Atatürka. Turška vojska je po vsakem vojaškem udaru počasi umirjala razmere in dovolila civilni oblasti, da nadaljuje vodenje v državi, ampak ji to ni uspelo skoraj štirideset let. Ko je v letu 2002 nastopila nova vlada z vladajočo Stranko za pravičnost in razvoj (AKP), je sicer državo potegnila iz gospodarske krize in ji dala nov zagon, ampak je začela delovati po drugačnih načelih, kot jih je zasnoval utemeljitelj moderne republike. Turška vojska je to opazila še enkrat, ampak je že ta stranka imela tolikšno moč, da je preprečila kakršnokoli vojaško poseganje v politiko. Voditelj stranke Recep Tayyip Erdoğan se je dobro zavedal, da mora spremeniti zakonodajo, in da turška vojska ne more več poseči v politično delovanje države. To mu tudi uspe, ampak na drugi strani postane nov problem, to so zavedni državljani, ki ne bodo pustili, da vlada ravna z njimi kot z nebogljenimi ovčicami, zato v letu 2013 v državi izbruhnejo masovne demonstracije in protesti, ki še niso popolnoma zatrti.

Cilj diplomskega dela sem si zadala na začetku, da analiziram civilno-vojaške odnose in ravnanje vojske v času diktature ter v obdobju po postmodernem vojaškem udaru, primerjam civilno vojaške odnose in ravnanje predsednika vlade Recep Tayyip Erdoğan na policijski represivni aparat in ravnanje vlade na demonstracijah in protestih leta 2013. Raziskala sem vire glede civilno-vojaških odnosov v obeh obdobjih in to deskriptivno navedla, v nadaljnje raziskave demonstracij in protestov se nisem poglobljala, ker sem opazila pri virih odstopanja informacij in nepravilnega navajanja. Zastavila sem si tudi dve raziskovalni vprašanji, ki sta mi zelo pomagali pri sami strukturi diplomskega dela, in sicer: katero primerjalno obdobje je prineslo turškemu narodu več blaginje v smislu demokratizacije, ekonomskega napredka in človekovih pravic? Drugo vprašanje, ki se nanaša na drugo obdobje, se glasi: zakaj se je turški predsednik vlade Recep Tayyip Erdoğan v času protestov leta 2013 oprl na policijski represivni aparat? Glede na analizo iz prejšnjega poglavja lahko odgovorim na raziskovalno vprašanje s tem, da je krajše obdobje po postmodernem vojaškem udaru med letoma 1998 in

2013 prineslo veliko sprememb na področju gospodarstva, ker je nova vladajoča stranka skrbno implementirala reforme, ki so bile predlagane s strani Mednarodnega monetarnega sklada (IMF) in so državo v naslednjem desetletju postavile na mesto z najrazvitejšimi gospodarstvi na svetu. Država se je seveda demokratizirala v novejšem obdobju, tudi indikator, da je vojska izgubila nadzor nad političnim dogajanjem pokaže na izboljšanje, ampak delovanje današnje vlade in vladajoče Stranke za pravičnost in razvoj (AKP) kaže, da to ni delovanje demokratičnega političnega sistema, ampak bolj avtoritarnega sistema. Da popolnoma odgovorimo na ta del vprašanja je potrebno več analize. Demonstracije in protesti v letu 2013 so pokazali, da se v državi še vedno kršijo človekove pravice, in zato ne morem odgovoriti na ta del vprašanja, katero obdobje je prineslo več pozitivnih sprememb. Izboljšanje je očitno v novejšem obdobju, ampak so človekove pravice, svoboda govora in socialne pravice še vedno kršene. Na drugo vprašanje, zakaj se je turški predsednik vlade Recep Tayyip Erdoğan v času masovnih demonstracij in protestov oprl na policijski represivni aparat in ne na vojaški represivni aparat, je enostaven. Že od izvolitve svoje stranke si je prizadeval omejiti vpliv vojske na politiko. To mu je tudi uspelo z ustavnim referendumom in spremembo ključnih členov, ki so vplivali na civilno-vojaške odnose, s tem da se lahko vse voditelje vojaških uporov ali udarov pošlje pred sodišče in zapre, in zato je moral uporabiti policijsko silo, ki je mirila proteste z nevarnimi snovmi in predmeti, ki so povzročile žrtve, med njimi tudi smrtne.

Po letu 2013 se je še zgodilo veliko pomembnih dogodkov v državi, od predsedniških volitev do novih demonstracij in protestov, ampak sem diplomsko delo omejila, ker tako lažje predstavim razmerja in primerjam obe obdobji.

14 LITERATURA

1. All About Turkey. 2014. *Atatürk Principles*. Dostopno prek: http://www.allaboutturkey.com/ata_prensip.htm (12. julij 2014).
2. AKParti. 2014. *Justice and Development Party*. Dostopno prek: <http://www.akparti.org.tr/english> (11. september 2014).
3. Answers. 2014. *Kemalism*. Dostopno prek: <http://www.answers.com/topic/kemalism> (10. julij 2014).
4. Biography. 2014. *Mustafa Kemal Atatürk*. Dostopno prek: <http://www.biography.com/people/mustafa-kemal-ataturk-20968109#personal-life> (13. julij 2014).
5. Britannica. 2014. *Mustafa Kemal Atatürk*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40411/Kemal-Ataturk> (13. julij 2014).
6. Begüm, Burak. 2011. *The Role of Military in Turkish Politics: To Guard Whom and From What?*. Dostopno prek: <http://ejeps.fatih.edu.tr/docs/articles/120.pdf> (1. september 2014).
7. BBC News Europe. 2010. *Turkey backs constitutional changes*. Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/world-europe-11278602> (10. september 2014).
8. Constitutional Court of the Republic Turkey. 2014. *Constitution of Republic Turkey 1961*. Dostopno prek: <http://www.anayasa.gen.tr/1961constitution-text.pdf> (7. september 2014).
9. Çelik, P. Aliye in Çelik, E. Laura. 2012. *Turkey: Current and Future Political Economic and Security Trends*. Dostopno prek: <http://www.cdfai.org/PDF/Turkey%20Current%20and%20Future%20Political,%20Economic%20and%20Security%20Trends.pdf> (14. september 2014).
10. CHP. 2014. *Republicans People party*. Dostopno prek: http://www.chp.org.tr/en/?page_id=67 (11. september 2014).
11. *Delo.si*. 2012. Turški generali obsojeni na zapor zaradi sodelovanja v vojaškem udaru, 21. september. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/svet/turski-general-obsojeni-na-zapor-zaradi-sodelovanja-v-vojaskem-udaru.html> (3. september 2014).
12. Duman, Ozkan. 2006. »Civilization« in Greece versus »Demilitarization« in Turkey. *Armed forces and Society* (32–3): 405–423.

13. Global Security. 2014. *Military Coup in 2003*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/tu-military-coup-2003.htm> (10. september 2014).
14. Gatestone Institute. 2013. *The Real Erdogan*. Dostopno prek: <http://www.gatestoneinstitute.org/3713/recep-tayyip-erdogan> (5. september 2014).
15. Hale, William. 1996. *Turkiye de Ordu ve Siyaset*. Istanbul: Hil yainlari.
16. Hiç, Mukerrem. 2009. *Turkish Economy and Politics: From 1923, the foundation of the Republic until 2001*. Istanbul: Beykent University Press.
17. Hürriyet Daily News. 2012. *E-memo was not a cup, says former top soldier*. Dostopno prek: <http://www.hurriyetaidailynews.com/e-memo-was-not-coup-says-former-top-soldier.aspx?pageID=238&nID=34294&NewsCatID=338> (15. september 2014).
18. Index Mundi. 2014. *Economy profile of Turkey*. Dostopno prek: http://www.indexmundi.com/turkey/economy_profile.html (15. september 2014).
19. Inštitut Franca Ramovša za slovenski jezik ZRC SAZU. 2014a. *Protest*. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=protest&hs=1 (12. julij 2014).
20. ----2014b. *Demonstracija*. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=demonstracija&hs=1 (12. julij 2014).
21. Jenkins, Gareth. 2001. *Context and Circumstances: The Turkish Military and Politics*. London: International Institute for Strategic Studies, Adelphi paper 337.
22. Keyman, Ariana. 2012. *Civil-Military Relations in Turkey*. Dostopno prek: <http://www.e-ir.info/2012/05/21/civil-military-relations-in-turkey/> (12. september 2014).
23. Karabelias, Gerassimos. 2008. *Military Class and Perpetual Control in Turkey*. Dostopno prek: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/8449/RSCAS_2008_12.pdf?sequence=3 (11. september 2014).
24. Nations Online. 2014. *Turkey*. Dostopno prek: <http://www.nationsonline.org/oneworld/turkey.htm> (13. september 2014).

25. Oxford Islamic Studies. 2014. *Kemalism*. Dostopno prek: <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t236/e0440> (10. julij 2014).
26. Princeton Education. 2014. *Military Dictatorship*. Dostopno prek: https://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Military_dictatorship.html (10. julij 2014).
27. RTV Slovenija. 2011. »Potres v Turčiji« *Protestni odstop najvišjih generalov*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/potres-v-turciji-protestni-odstop-najvisjih-generalov/263036> (3. september 2014).
28. Rukavishnikov, O. Vladimir in Michael, Pugh. 2003. Civil-Military Relations. V *Handbook of Sociology of the Military*, ur. Giuseppe Caforio, 131-135. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
29. SETA Policy Brief. 2011. *Political Parties in Turkey: From 2010 Referendum to 2011 June Elections*. Dostopno prek: http://www.setadc.org/pdfs/SETA_Policy_Brief_No_52_Political_Parties_in_Turkey.pdf (6. september 2014).
30. *Times.si*. 2012. Erdogan nadaljuje čistko med generali, 21. maj. Dostopno prek: <http://www.times.si/svet/erdogan-nadaljuje-cistko-med-generalih--7be4955994-1d6da4253a.html> (4. september 2014).
31. ----2013. Kaj se je zgodilo v Turčiji? Ljudem grozi diktatura. 30. julij. Dostopno prek: <http://www.times.si/svet/kaj-se-je-res-zgodilo-v-turciji-ljudem-grozi-diktatura--6dec2054cf-e94da9b9b5.html> (4. september 2014).
32. Türkiye Büyük Millet Meclisi. 2014. *The Grand National Assembly of Turkey*. Dostopno prek: http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tbmm_internet.anasayfa (5. september 2014).
33. The New Constitution of Turkey. 2014. *Constitution of Republic Turkey 1924*. Dostopno prek: <http://genckaya.bilkent.edu.tr/1924constitution.pdf> (7. september 2014).
34. Turkish Constitutional Law. 2014. *Constitution of Republic Turkey 1982*. Dostopno prek: <http://www.anayasa.gen.tr/english.htm> (8. september 2014).
35. The Free dictionary. 2014. *Protest*. Dostopno prek: <http://www.thefreedictionary.com/protest> (12. julij 2014).

36. Understanding Global Issues. 2003. *Tension in Turkey: Democracy, Islam and Military Power*. Cheltenham: European Schoolbooks Publishing.
37. Wikipedia. 2014. *International Workers Day*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/International_Workers%27_Day (14. september 2014).
38. 1993. *International Military and Defence Encyclopedia (IMADE)*. New York: Brassey's (US) Inc.